

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра Фінансового менеджменту та фондового ринку
(найменування кафедри)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
“ ____ ” _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності
072 Фінанси, банківська справа та страхування
(шифр та найменування спеціальності)
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування
(назва програми)

на тему: **«СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ»**
(назва теми)

Виконавець:

здобувач освіти **ЦЗФН 4 курсу 7 групи**

Аріна СУРКОВА

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

К.Е.Н., ст.викладач

(науковий ступінь, вчене звання)

Павло БОНДАРЕНКО

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	6
1.1. Економічна сутність та завдання системи пенсійного забезпечення військовослужбовців.....	6
1.2. Сучасна структура пенсійної системи України.....	16
1.3. Нормативно-правове регулювання системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні.....	23
РОЗДІЛ 2 АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.....	30
2.1. Аналіз джерел фінансування військових та цивільних пенсій в Україні.....	30
2.2. Аналіз системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні.....	44
2.3. Використання регресійного аналізу фінансування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні.....	49
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.....	61
3.1. Стратегії модернізації та інтеграції системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні в контексті європейських стандартів.....	61
3.2. Перспективні підходи до вдосконалення системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні.....	67
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України система пенсійного забезпечення військовослужбовців набуває особливого стратегічного значення як ключовий елемент національної безпеки та соціальної стабільності держави. Воєнний стан, що триває з 2022 року, спричинив радикальне зростання чисельності осіб, які мають право на пенсійне забезпечення за Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 № 2262-XII. Зокрема, станом на 2024–2026 р.р. спостерігається суттєве збільшення кількості пенсій за інвалідністю на 18 % порівняно з 2021 роком та у зв'язку з втратою годувальника, що безпосередньо пов'язано з бойовими втратами та пораненнями захисників.

Фінансове навантаження на державний бюджет сягає десятків мільярдів гривень щорічно, що в умовах дефіциту бюджету та необхідності пріоритетного фінансування оборони створює об'єктивні ризики для стійкості солідарної пенсійної системи. Водночас існують системні проблеми: застосування понижуючих коефіцієнтів до пенсій, що перевищують десять прожиткових мінімумів, запроваджених бюджетним законодавством 2025 року, затримки з перерахунками через оновлення грошового забезпечення та прожиткового мінімуму, а також судова практика Верховного Суду, яка неодноразово підтверджувала необхідність захисту конституційних гарантій соціального захисту військовослужбовців.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю гармонізації норм спеціального пенсійного законодавства з вимогами економічної безпеки держави, забезпеченням мотивації до військової служби та дотриманням принципів соціальної справедливості. У контексті європейської інтеграції України та післявоєнного відновлення ефективна система пенсійного забезпечення військовослужбовців стає запорукою не лише соціального захисту ветеранів, а й довгострокової обороноздатності країни. Таким чином,

комплексне дослідження цієї системи є нагальним завданням сучасної економічної науки.

Метою даної роботи є надання перспективних доходів щодо вдосконалення системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні з урахуванням принципів фінансової стійкості, соціальної справедливості та відповідності європейським стандартам соціального захисту.

Об'єктом дослідження є процес формування та розподілу фінансових ресурсів у системі пенсійного забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні.

У процесі написання кваліфікаційної роботи вирішуються такі *завдання*:

- охарактеризувати економічну сутність та завдання системи пенсійного забезпечення військовослужбовців;
- розглянути сучасну структуру пенсійної системи України;
- розглянути нормативно-правове регулювання системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні;
- проаналізувати джерела фінансування військових та цивільних пенсій в Україні;
- проаналізувати систему пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні;
- провести регресійний аналіз фінансування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні;
- охарактеризувати стратегії модернізації та інтеграції системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні в контексті європейських стандартів;
- надати перспективні підходи до вдосконалення системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення військовослужбовців.

Методи дослідження. Застосовано загальнонаукові методи - аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація для систематизації теоретичних основ; економіко-статистичний метод для оцінки динаміки чисельності військових пенсіонерів, розмірів пенсійних виплат та бюджетного навантаження; порівняльний метод для зіставлення норм українського законодавства з практикою країн ЄС та НАТО; структурно-функціональний аналіз для характеристики взаємозв'язків між елементами пенсійної системи; формально-юридичний метод для інтерпретації положень Закону України № 2262-ХІІ та підзаконних нормативно-правових актів; а також економіко-математичний метод для прогнозування пенсійної системи.

Інформаційною базою виступає Конституція України, Закон № 2262-ХІІ, Бюджетний кодекс, закони про Державний бюджет на 2024–2026 р.р. та відповідні постанови Кабінету Міністрів, офіційні статистичні дані Пенсійного фонду України, Міністерства фінансів, Міністерства оборони та Міністерства соціальної політики за 2021–2026 р.р., матеріали судової практики Верховного Суду, наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців з питань пенсійного забезпечення та соціальної політики, а також рекомендації міжнародних організацій МОП, Світовий банк, ОЕСР.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань) і 1 додатку, містить 16 таблиць та 10 рисунків. Основний текст дослідження на 80 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 69 сторінок.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи на отримання першого освітнього ступеня «бакалавр», опубліковано тези: «Стратегії модернізації та інтеграції системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні в контексті європейських стандартів». Збірник тез VI Підсумковій науково-практичній студентській конференції ОНЕУ "Сучасні виклики економіки"". 2026. Одеса. ОНЕУ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1. Економічна сутність та завдання системи пенсійного забезпечення військовослужбовців

Система пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні має складний характер і функціонує на перетині двох інституційних рівнів - силових відомств та Пенсійного фонду України. Її особливість полягає в тому, що вона не є самостійним фондом у класичному розумінні, а є спеціалізованою підсистемою загальнонаціональної пенсійної моделі, яка регулюється окремими законами та нормативними актами. Такий підхід забезпечує диференціацію правових режимів для цивільного та військового населення, що відповідає принципу соціальної справедливості та враховує специфіку військової служби.

Зв'язок між силовими структурами та Пенсійним фондом України проявляється у функціональному розподілі обов'язків. Відомства здійснюють облік вислуги років, грошового забезпечення та інших показників служби, які становлять основу для розрахунку пенсійних прав.

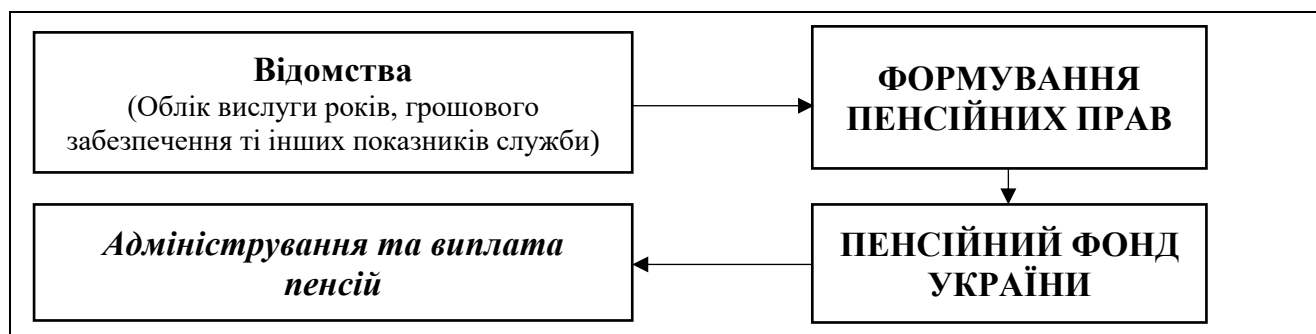

Рис. 1.1. Двоступенева модель пенсійного забезпечення військовослужбовців

Джерело: складено автором на основі узагальнення

Пенсійний фонд, своєю чергою, проводить адміністрування та фактичну виплату пенсій, спираючись на дані, які надходять від силових органів. Таким

чином, формується двоступенева модель: перша ланка - формування пенсійних прав у відомствах, друга - їхнє практичне реалізація через Пенсійний фонд України.

Економічна логіка даної системи полягає в тому, що розмір пенсії військовослужбовця прямолінійно залежить від рівня його грошового забезпечення та тривалості служби. Це створює стимулюючий механізм для довгострокової служби та підвищення професійної кваліфікації. Паралельно така модель має фінансові наслідки для держави, оскільки витрати на військові пенсії є значними й потребують постійного балансу між бюджетними ресурсами та соціальними гарантіями.

Отже, пенсійне забезпечення військовослужбовців в Україні є результатом інтеграції правових норм, адміністративних процедур та фінансових механізмів. Воно функціонує як окрема, проте взаємопов'язана підсистема загальнонаціональної пенсійної моделі, що забезпечує реалізацію соціальних гарантій для осіб, які виконували особливі функції в інтересах держави.

Військовий пенсійний фонд — це не єдина організація, а система пенсійного забезпечення військовослужбовців, яка регулюється спеціальними законами та здійснюється через силові відомства (Міноборони, МВС, Нацгвардія тощо) і Пенсійний фонд України. Пенсії призначаються за вислугу років, по інвалідності або у випадку втрати годувальника, залежать від грошового забезпечення та стажу, а їх оформлення відбувається у відповідних відомствах або ПФУ при звільненні зі служби.

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України проблематика пенсійного забезпечення військовослужбовців набуває ознак макросоціальної й безпекової пріоритетності. Військовий пенсійний фонд, як елемент інституційної архітектури державного соціального забезпечення, виконує функцію механізму імплементації гарантій для осіб, звільнених з військової служби, забезпечуючи континуальність виплат та їхню параметризацію відповідно до вислуги років, специфіки проходження служби й рівня професійного ризику.

Континуальність означає безперервність, сталість і послідовність процесу пенсійних виплат, це означає що після звільнення з військової служби особа не втрачає соціального захисту — пенсійне забезпечення починається своєчасно, без розривів, і продовжується системно, відповідно до встановлених параметрів.

За режиму воєнного стану, на тлі зростання контингенту військовослужбовців і ветеранів та посилення фіскальних обмежень, результативність функціонування системи військового пенсійного забезпечення трансформується з суто соціальної у комплексну фінансово-управлінську детермінанту державної стійкості. Відтак концептуалізація ролі, завдань і процедурних механізмів діяльності військового пенсійного фонду є релевантною в координатах післявоєнної реконструкції та довгострокової соціально-економічної стабілізації України.

Нам варто простежити еволюцію нормативно-інституційної моделі пенсійного забезпечення військовослужбовців, адже лише так, ми зможе проаналізувати які драйвери розвитку сприяли сучасному становленню завдань цієї інституції (табл.1.1):

Таблиця 1.1

Періодизація розвитку пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні та детермінанти реформування

Період / дата	Зміст трансформації	Домінантні критерії призначення/перерахунку	Драйвери змін
1720 р.	Морський статут інвалідність і вислуга років як підстави пенсії	інвалідність; вислуга 25+ (для довічних)	інституціоналізація соціальних гарантій служби в імперській моделі
1827 р.	Пенсійний статут (кодифікація) умови держпенсій	вислуга років; стаж «зразкової» служби	кодифікація та стандартизація правил
1919 р.	Декрет про пенсії для військових комісійні процедури, розряди інвалідності, виплати сім'ям	% втрати працездатності; пенсія у разі втрати годувальника	війна/революція; потреба адміністративного управління масовими виплатами
1941–1945 рр.	Масове розширення контингенту отримувачів (інвалідність війни, сім'ї)	інвалідність внаслідок війни; сімейні виплати	екстраординарні воєнні втрати та соціальна мобілізація

Продовження табл.1.1

1956–1959 рр.	Упорядкування норм, єдині правила; деталізація для посад/звань	уніфіковані правила обчислення	адміністративна раціоналізація та систематизація законодавства
1991–1992 рр.	Національна модель Закон № 1788-ХІІ; спеціальний Закон № 2262-ХІІ	вислуга; умови служби; гарантії за спецзаконом	становлення державності; потреба власної правової рамки
2014–2018 рр.	Хвиля перерахунків через зміну грошового забезпечення (зокрема постанова № 704; № 103)	складові грошового забезпечення; урядові механізми перерахунку	війна (2014); потреба посилення соцгарантій і конкурентності служби; фіскальний тиск
2022 р.	Додаткові виплати за участь у бойових діях (постанова № 168) і питання їх відображення в пенсіях	критерії участі в бойових діях; справедливість між категоріями	повномасштабна війна; різке зростання контингенту; необхідність стимулів і справедливості
2024–2025 рр.	Нормативна фрагментарність, судові спори, потреба реінжинірингу моделі (єдиний акт, спецфонд, методики)	уніфікація методики грошового забезпечення; прозорість процедур	правова визначеність; фінансова стійкість; цифровізація й керованість системи

Джерело: [1, С.9– 23; 2, С.7– 12; 3, С.207- 211]

Як бачимо, еволюція військового пенсійного забезпечення в Україні відображає послідовну трансформацію соціальних гарантій для військовослужбовців під впливом зміни державності, воєнно-політичних циклів, бюджетних можливостей і нормативно-правових підходів до визначення критеріїв пенсійних прав. Як акцентують Синчак В. та Боднар Т., від обсягу фінансових ресурсів, спрямованих на пенсійні виплати військовим, залежить не лише гідний рівень добробуту самих пенсіонерів, а й соціальний захист сімей загиблих військовослужбовців. Поряд з тим, у сучасній моделі зберігається проблематика обчислення пенсій із прив'язкою до грошового забезпечення діючих військових, що може спричиняти «подвійне підвищення» через паралельні механізми індексації та перерахунку (підвищення зарплат/складових забезпечення) [1, с. 9–23]. Отже, історичний аналіз не є суто описовим, він дозволяє зрозуміти, чому система періодично входить у фазу фіскальної напруги і як формувалися її ключові параметри.

Сьогодні, у нас явно актуалізується наукова проблема системної невідповідності між спеціальним правовим режимом пенсійного забезпечення військовослужбовців, бюджетно-фінансовою моделлю його фінансування та адміністративно-інформаційними механізмами реалізації пенсійних прав в умовах воєнного стану й прискореної цифрової трансформації. Дрозач Л.В., виділяє наступні особливості, які підтверджують нашу тезу [2, с. 7–12]:

- на сучасному етапі наукова проблема полягає в тому, що пенсійне забезпечення військовослужбовців має характер державної гарантії підвищеного рівня, однак чинне регулювання залишається фрагментарним і колізійним, що порушує принцип правової визначеності та знижує передбачуваність реалізації пенсійних прав;

- виявляється нормативна неузгодженість між спеціальним законодавством у сфері пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та підзаконним регулюванням грошового забезпечення, що спричиняє неоднакове застосування норм і значну кількість судових спорів щодо обчислення та перерахунку пенсій;

- недостатньо розробленою залишається методологія визначення складових грошового забезпечення, які мають враховуватися при розрахунку пенсії, унаслідок чого адміністративні рішення органів, що здійснюють призначення і перерахунок, можуть істотно відрізнятися за тотожних фактичних обставин;

- фінансова модель, що переважно спирається на ресурси державного бюджету, не забезпечує довгострокової збалансованості зобов'язань і видатків, а залежність виплат від поточної бюджетної спроможності держави підсилює ризики нестабільності пенсійного забезпечення;

- управлінська складова проблеми виявляється у відсутності єдиних організаційних стандартів та обов'язкових методичних підходів для органів, що здійснюють адміністрування пенсій, а також у недостатній ефективності механізмів виконання судових рішень у відповідній категорії справ;

– технологічний вимір проблеми проявляється у повільному впровадженні інтегрованих цифрових рішень, інформаційна взаємодія між відомствами, електронний документообіг і структуровані реєстри даних про проходження служби та грошове забезпечення залишаються недостатньо розвиненими, що збільшує строки призначення пенсій і підвищує транзакційні витрати для заявників;

– додаткову складність формує поява нових категорій правовідносин унаслідок воєнного стану, зокрема повторне проходження служби після призначення пенсії та зростання частки отримувачів із особливим статусом, що потребує нормативного уточнення процедур і прозорих алгоритмів адміністрування.

Ми, явно бачимо потребу у створенні цілісної, узгодженої та технологічно забезпеченої моделі пенсійного забезпечення військовослужбовців, яка поєднувала б правову визначеність, фінансову стійкість і належну адміністративну спроможність держави, а також відповідала б міжнародним стандартам соціального захисту.

Б. Б. Умаєва інтерпретує сутність військового пенсійного фонду у розширеному значенні як інституціоналізований механізм пенсійного забезпечення військовослужбовців та працівників Служби безпеки України, що виконує функції державної гарантії у сфері національної безпеки та складової посиленого соціального захисту. Вихідною методологічною позицією автора є конституційно-правове обґрунтування необхідності диференційованого режиму соціальних гарантій для зазначеної категорії осіб, потреба в додатковому соціальному захисті детермінована не типовими соціальними ризиками, а специфікою службово-професійної діяльності, яка характеризується підвищеною небезпекою для життя і здоров'я, жорсткішими вимогами до дисципліни та правовими обмеженнями, зумовленими режимом проходження служби. Пенсійне забезпечення постає не лише завершальною фазою післяслужбової підтримки, а інструментом компенсаційного характеру та

довгострокового мотиваційного впливу, спрямованого на відтворення і збереження кадрового потенціалу сектору безпеки й оборони. Пенсійний елемент системи матеріального забезпечення автор концептуально пов'язує з параметрами грошового забезпечення. Пенсійні виплати мають забезпечувати належний стандарт життєзабезпечення, бути пропорційними функціональній значущості виконуваних завдань і корелювати з рівнем професійного ризику, притаманного службі. Одночасно, ним наголошується, що процедурні ускладнення призначення та перерахунку пенсій, варіативність тлумачення правових норм і неоднорідність судової практики говорять про дефіцит уніфікованих адміністративно-методичних підходів і потребу формування єдиного механізму імплементації законодавчих приписів [4, с. 514-518].

Стецьків М. Б. визначає пенсійне забезпечення військовослужбовців як структурний елемент їхнього соціального захисту, що має спеціальну професійну природу й безпосередньо пов'язаний із безпековою функцією держави. Він виходить із положень ст. 15 Закону України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та конституційного припису ч. 5 ст. 17 Конституції України, які формують обов'язок держави забезпечувати посилену соціальну підтримку військових і членів їхніх сімей. Наголошується, що такий захист зумовлений не лише настанням типових соціальних ризиків, а особливостями служби, підвищеним ризиком для життя і здоров'я, високими вимогами до дисципліни та професійної придатності [5, с.341-343]. Тому пенсійні гарантії мають пріоритетний, безумовний характер і не повинні бути фінансово залежними від поточних бюджетних можливостей.

У підході В. Я. Бурака та М. О. Бук стандарти реалізації права на пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби слід визначати як систему конституційно-правових вимог і принципів, сформульованих у рішеннях Конституційного Суду України, які забезпечують реальне, передбачуване та юридично захищене здійснення пенсійних прав з урахуванням спеціального статусу цієї категорії осіб. Ключовими змістовими ядрами стандартів автори вважають гарантування гідного рівня життя (мінімальним стандартом виступає

прожитковий мінімум і систематичність виплат), правову визначеність (чіткість, зрозумілість, однозначність норм і захист легітимних очікувань) та пропорційність (співмірність обмежень легітимній меті й обов'язок держави доводити домірність втручань). Основні завдання цих стандартів полягають у забезпеченні [5, с.79-84]:

- уніфікованих правил призначення і перерахунку пенсій за вислугу років, по інвалідності та у разі втрати годувальника;
- недопущення звуження змісту соціальних прав військових без належної компенсації;
- підвищення якості нормопроєктування і правозастосування, щоб мінімізувати судову конфліктність у пенсійних правовідносинах.

Пенсійне забезпечення військовослужбовців у сучасних розвинених державах розглядається не лише як складова соціальної політики, а як інструмент підтримання обороноздатності, кадрової стабільності та довгострокової мотивації персоналу сектору безпеки (табл.1.2):

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика підходів до пенсійного забезпечення
військовослужбовців

Країна	Бачення сутності військового пенсійного забезпечення	Базова модель	Ключові елементи та ознаки	Основні завдання системи
Україна	Спеціальна форма державного соціального захисту осіб із особливим правовим статусом, пов'язаним із ризиком служби	Переважає солідарна з елементами спеціального правового режиму	Залежність пенсії від грошового забезпечення і вислуги; обмежена роль накопичення; значна судова практика	Компенсація ризиків служби; гарантування мінімальної соціальної стабільності; підтримка кадрового потенціалу
США	Частина комплексного компенсаційного пакета військової служби та інструмент утримання професійної армії	Багаторівнева (державна, накопичувальна, персональні рахунки)	Кілька пенсійних планів; високий коефіцієнт заміщення; розвинена система пільг і підтримки сімей	Довгострокова мотивація; соціальна захищеність; конкурентоспроможність військової служби

Продовження табл.1.2

Велика Британія	Елемент винагороди за службу з урахуванням кар'єрної динаміки та ризиків	Кар'єрно-накопичувальна (CARE)	Пенсійні «поти»; індексація; ранні виплати та компенсації за достроковий вихід	Фінансова безпека після служби; гнучкість кар'єрних траєкторій
Польща	Окрема пенсійна система як історично сформований інститут державної служби	Провізійна з елементами реформування	Значна частка пенсій у бюджеті оборони; дискусія щодо інтеграції з універсальною системою	Соціальна стабільність; контроль бюджетних витрат; баланс між обороною і соціальними зобов'язаннями

Джерело: [7, С.89- 95; 8, С.86- 91; 9-10; 11, С.954- 974]

Проведений нами, порівняльний аналіз дозволяє виокремити те, що сутність військової пенсії у більшості країн виходить за межі класичного соціального страхування і набуває характеру спеціальної державної гарантії. Зумовлено це тим, що військова служба супроводжується підвищеними ризиками для життя і здоров'я, обмеженням трудових і громадянських прав, а також неможливістю повноцінної участі у цивільних накопичувальних механізмах протягом активної фази служби. Основним поняттям є коефіцієнт заміщення доходу, який відображає співвідношення пенсії до грошового забезпечення. У США та Великій Британії він виступає інструментом мотивації та кадрової стабільності, тоді як в Україні та Польщі залишається відносно низьким, що знижує привабливість довгострокової служби та посилює соціальну напругу серед ветеранів. Інституційна модель пенсійного забезпечення визначає фінансову стійкість системи. Багаторівневі та накопичувальні підходи (США, Велика Британія) дозволяють диверсифікувати ризики та зменшити навантаження на державний бюджет у довгостроковій перспективі. Натомість провізійні системи (Україна, Польща) є більш чутливими до демографічних змін, інфляції та бюджетних обмежень, що підтверджується високою часткою пенсійних витрат у структурі оборонних бюджетів. У сучасних дослідженнях військове пенсійне забезпечення дедалі частіше трактується як елемент політики

національної безпеки. Автори українських і зарубіжних робіт наголошують, що адекватний рівень пенсій і пільг прямо впливає на готовність громадян обирати військову кар'єру та залишатися на службі тривалий час, особливо в умовах воєнних загроз.

На основі вище розглянутого, можемо сформулювати, що військовий пенсійний фонд використовується в інституціональному значенні як сукупність норм, фінансових потоків і процедур адміністрування пенсій військовослужбовців. Його можна окреслити, як публічно-правовий механізм акумулювання/розподілу ресурсів і адміністрування пенсійних прав військових, що діє на основі спеціального законодавства та підзаконних актів, забезпечує призначення/перерахунок/виплату пенсій, ведення обліку та захист прав на

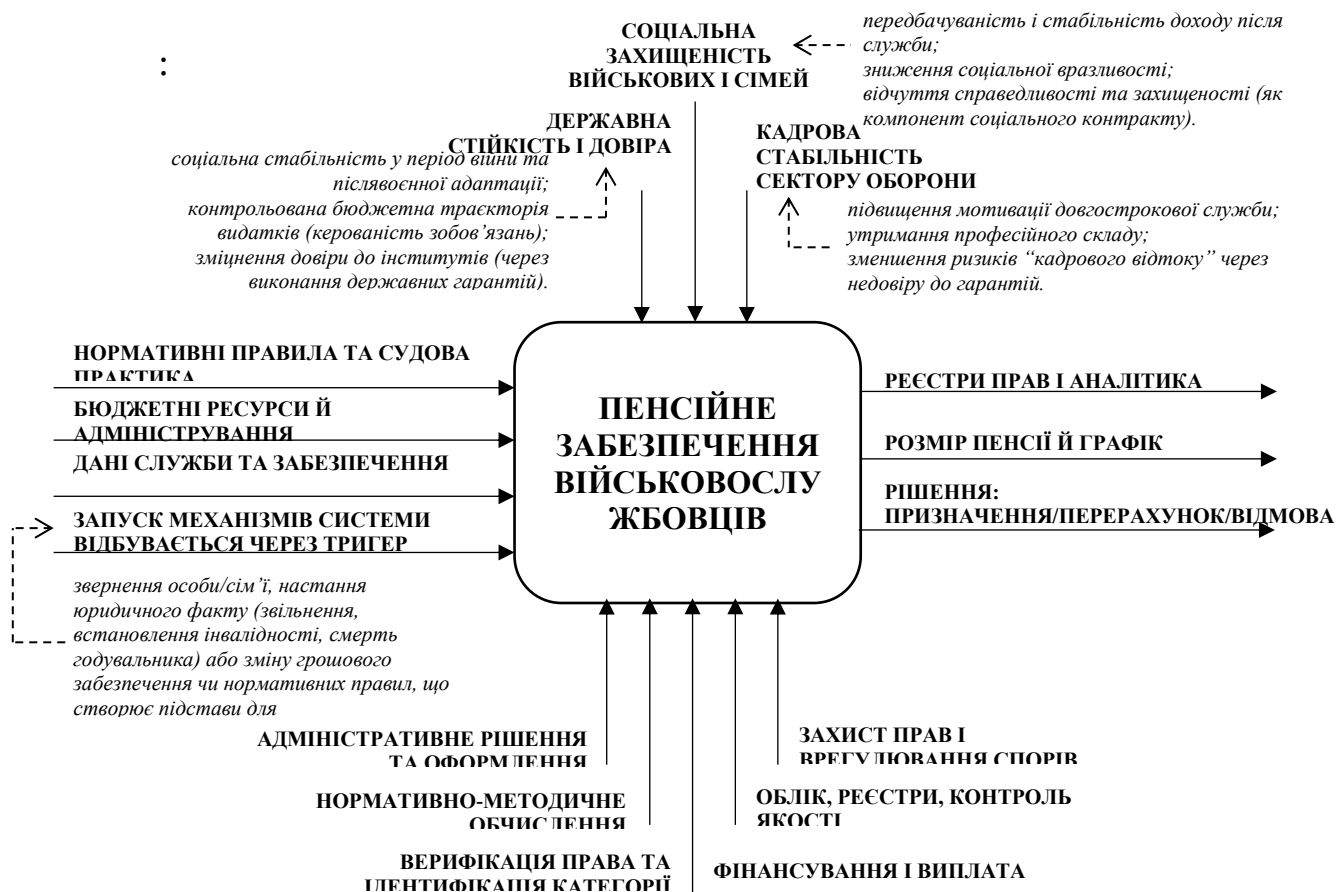

Рис.1.2. Логіко-структурна модель сутності пенсійного забезпечення військовослужбовців

Джерело: складено автором на основі узагальнення

На нашу думку, в умовах воєнного стану пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні слід розглядати не як вторинний соціальний інститут, а як стратегічний компонент системи національної безпеки. Його сутність полягає у поєднанні компенсаційної, мотиваційної та стабілізаційної функцій. Пенсія військовослужбовця має компенсувати не лише втрату працездатності після служби, а й багаторічний внесок у збереження державності в умовах екзистенційної загрози. Основними завданнями системи в період війни мають стати:

- гарантування передбачуваності пенсійних прав;
- збереження реальної купівельної спроможності виплат;
- формування довгострокових очікувань соціальної захищеності для діючих військових.

За цих умов доцільним є поступове впровадження елементів накопичувальних професійних схем із жорсткими державними гарантіями, що дозволить поєднати фінансову стійкість із соціальною справедливістю. Поряд з тим, воєнний стан не скасовує вимоги до прозорості та єдності правозастосування. Навпаки, саме в кризових умовах держава має демонструвати здатність виконувати свої зобов'язання перед тими, хто забезпечує її виживання. Відповідно, це формує довіру до інститутів влади та підсилює оборонний потенціал у довгостроковій перспективі.

1.2. Сучасна структура пенсійної системи України

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади та ключовим інституційним елементом системи соціального захисту, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері пенсійного забезпечення і загальнообов'язкового державного соціального страхування. Його місце визначається на перетині публічних фінансів, соціальної політики та державного управління, оскільки Фонд акумулює, розподіляє та контролює використання

страхових ресурсів, забезпечуючи стабільність виплат і правову визначеність для застрахованих осіб, зокрема військовослужбовців на Рис.1.4 [12]:

Рис.1.3. Інституційний контур впливу Пенсійного фонду України

Джерело: складено автором на основі узагальнення [12]

На Пенсійний фонд України впливають макроекономічні умови, демографічна структура населення, бюджетна та соціальна політика держави, а також нормативно-правове регулювання. Фонд впливає на рівень соціальної стабільності, добробут пенсіонерів, фінансову стійкість солідарної пенсійної системи та довіру громадян до державних інститутів соціального забезпечення.

Мета діяльності Пенсійного фонду України полягає в реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та загальнообов'язкового державного соціального страхування шляхом організації призначення, перерахунку і

виплати пенсій та інших передбачених законом виплат і соціальних послуг. Для досягнення цієї мети Фонд забезпечує ведення обліку осіб, які підлягають соціальному страхуванню, формує й підтримує державні реєстри, планує та виконує бюджет Фонду, здійснює розрахунки фінансового стану системи, контролює цільове використання коштів і законність підстав для виплат, а також організовує інформаційно-роз'яснювальну роботу.

Доцільним є розгляд концептуальної основи формування управлінських рішень, організації діяльності Фонду та оцінювання якості надання публічних соціальних послуг, які виходять з офіційно задекларованих місії, бачення та цінностей Пенсійного фонду України на Рис.1.4:

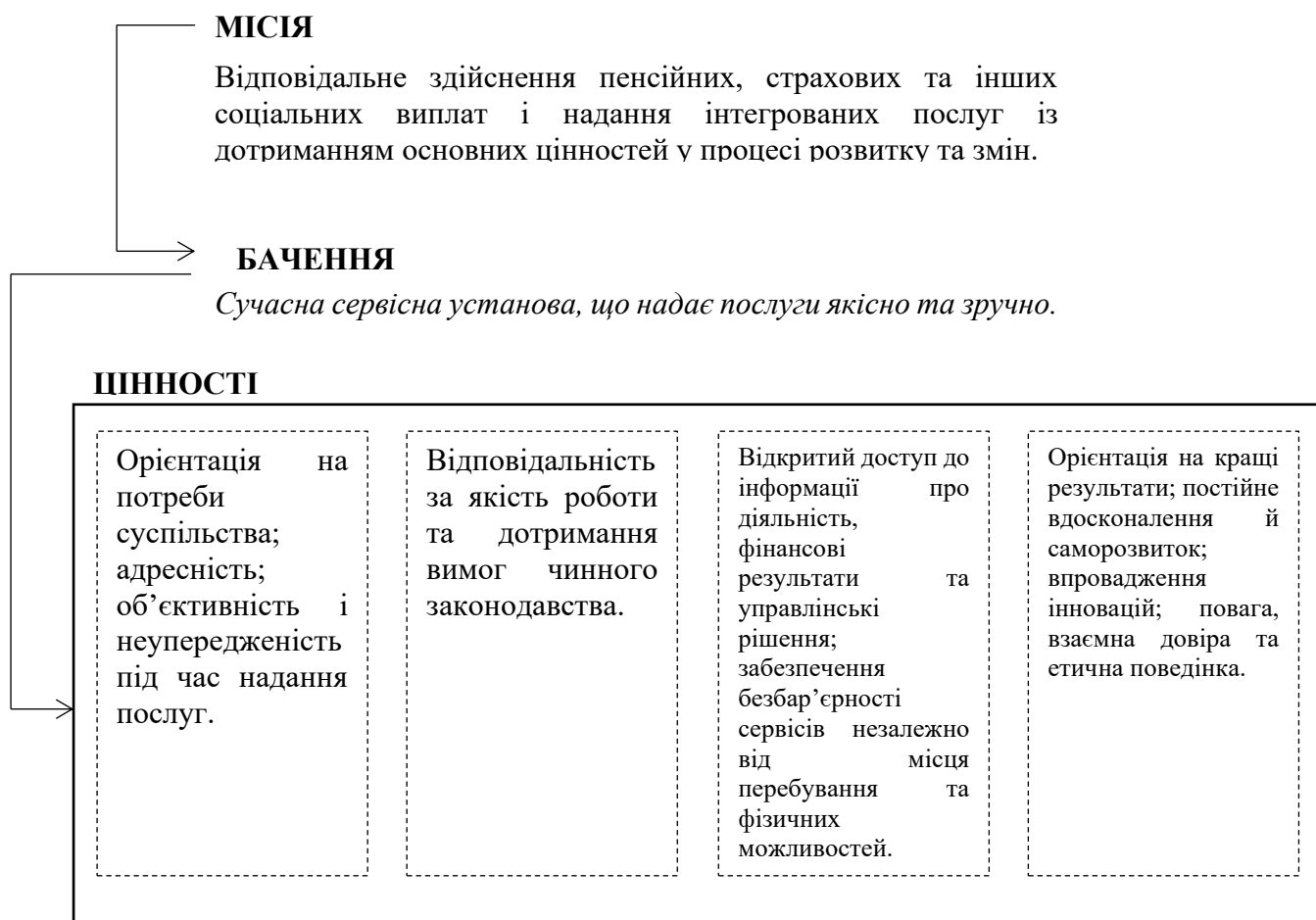

Рис.1.4. Місія, бачення та ключові цінності Пенсійного фонду України
Джерело: складено автором на основі узагальнення [14]

Сформульовані місія, бачення та цінності Пенсійного фонду України задають логіку його інституційної поведінки як сервісної державної установи,

що поєднує соціальну відповідальність із вимогами якості та зручності. Місія фокусується на гарантованому здійсненні виплат і наданні інтегрованих послуг, тобто на результаті, який громадянин відчуває безпосередньо у вигляді своєчасного забезпечення та коректних рішень. Для системного розуміння механізмів пенсійного забезпечення в Україні доцільно розглянути її трирівневу структуру, яка поєднує солідарні та накопичувальні підходи. Узагальнення змісту кожного рівня, джерел фінансування та фактичного стану функціонування подано в Табл. 1.3:

Таблиця 1.3

Структура пенсійної системи України

Рівень пенсійної системи	Назва/тип	Сутність	Джерело формування коштів	Механізм	Статус функціонування в Україні
1-й рівень	Солідарна система	Спрямована на забезпечення базових потреб пенсіонерів і соціального захисту громадян	Поточні обов'язкові внески (перерозподіл у межах системи)	Працюючі утримують пенсіонерів, кошти одразу спрямовуються на виплати нинішнім пенсіонерам	Функціонує
2-й рівень	Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	Передбачає формування додаткових коштів на майбутню пенсію через обов'язкові внески на індивідуальні рахунки та їх інвестування	Обов'язкові внески на персональні пенсійні рахунки	Накопичення та інвестування, кошти акумулюються для майбутніх виплат конкретній особі	Не функціонує/не запроваджено повноцінно
3-й рівень	Добровільне недержавне пенсійне забезпечення	Добровільне додаткове накопичення пенсійних коштів для себе, близьких або працівників підприємства	Добровільні внески громадян/роботодавців	Добровільні накопичення, людина або роботодавець формує додаткову пенсію поза державною системою	Функціонує

Джерело: складено автором на основі узагальнення [15]

Пенсійна система України функціонує як елемент фінансової системи держави та водночас як інструмент соціальної політики, покликаний забезпечити базову матеріальну стабільність громадян після завершення трудової діяльності. Вона вбудована у ширший контекст трансформації економіки на ринкових

засадах, де держава прагне поєднати завдання економічного зростання з підвищенням добробуту населення. Пенсійне забезпечення виступає не лише витратною статтею, а механізмом перерозподілу публічних ресурсів для фінансування суспільних потреб соціального характеру через державні цільові фонди, серед яких ключове місце посідає Пенсійний фонд України. Інституційно пенсійна система в Україні побудована як трирівнева модель, однак фактично дієздатними є два рівні. Перший рівень – солідарна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що ґрунтується на засадах солідарності та субсидування. Її логіка полягає у перерозподілі поточних надходжень на користь нинішніх пенсіонерів – працюючі особи через обов’язкові відрахування формують ресурс для щомісячних пенсійних виплат і надання соціальних послуг. Щомісячні відрахування становлять 22% єдиного соціального внеску, а виплати здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах і в порядку, визначених законодавством. Солідарний рівень є чинною основою системи і забезпечує базовий контур пенсійного захисту. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування у тексті визначено як такий, що ще не запроваджений. Її концепція полягає в накопиченні коштів застрахованих осіб у накопичувальному фонді та подальшому фінансуванні витрат на договори довічних пенсій і одноразові виплати. Введення цього рівня має потенціал урізноманітнити джерела пенсії, посилити зв’язок між розміром виплат і трудовим внеском, надати можливість успадкування накопичень, а також сформувати інвестиційний ресурс для зростання національної економіки. Отже, у моделі він задуманий як балансувальний елемент для солідарної системи. Третій рівень – добровільно-накопичувальна пенсійна система (недержавне пенсійне забезпечення), яка, за текстом, працює в Україні з 2005 року. Вона базується на добровільній участі громадян, роботодавців та їх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень. Реалізація відбувається через пенсійні фонди (пенсійні контракти), страхові організації (довічна пенсія та ризикові договори) та банківські установи (пенсійні депозитні рахунки) [16, с.58-61].

Правове забезпечення діяльності Пенсійного фонду України формує інституційну основу реалізації державної соціальної політики у сфері пенсійного забезпечення та загальнообов'язкового державного соціального страхування, Табл.1.4:

Таблиця 1.4

Рівні законодавчих актів, що регулюють діяльність Пенсійного фонду України

Рівень нормативного регулювання	Види нормативно-правових актів	Ключові акти	Роль у регулюванні діяльності ПФУ
Конституційний рівень	Конституція України	Конституція України від 28.06.1996 р.	Формує базові соціальні гарантії держави, закріплює право громадян на соціальний захист, пенсійне забезпечення та визначає обов'язок держави створювати відповідні інститути, зокрема систему пенсійного страхування
Законодавчий (базовий) рівень	Закони України	Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; Закон України «Про пенсійне забезпечення»; Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»	Визначає правові засади функціонування пенсійної системи, статус ПФУ, його повноваження, джерела формування бюджету, коло застрахованих осіб і види пенсій
Спеціальний галузевий рівень	Спеціальні закони для окремих категорій	Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»; Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»	Регулює особливості пенсійного забезпечення військовослужбовців, силових структур, ветеранів та інших спеціальних категорій, реалізацію яких адмініструє ПФУ
Бюджетно-фінансовий рівень	Кодифіковані акти, щорічні закони	Бюджетний кодекс України; Закон України «Про Державний бюджет України» (щорічно)	Визначає механізми фінансування пенсійних виплат, міжбюджетні трансферти, дотації з державного бюджету до бюджету ПФУ
Підзаконний урядовий рівень	Постанови та розпорядження КМУ	Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України»; постанови щодо порядку перерахунку пенсій	Конкретизує організаційну структуру ПФУ, процедури реалізації законів, порядок надання пенсійних та страхових послуг
Нормативні акти центральних органів виконавчої влади	Накази, інструкції, методики	Накази Міністерства соціальної політики України; спільні накази ПФУ та інших органів	Регламентують облік застрахованих осіб, адміністрування ЄСВ, порядок ведення реєстрів та взаємодію ПФУ з іншими органами
Внутрішньоорганізаційний рівень ПФУ	Внутрішні нормативні акти	Постанови правління ПФУ; регламенти, інструкції, положення	Забезпечує внутрішню управлінську координацію, стандартизацію процесів надання

Продовження табл 1.4

			послуг, організацію роботи територіальних органів ПФУ
Міжнародно-правовий та адаптаційний рівень	Міжнародні договори, акти імплементації	Конвенції МОП; Угода про асоціацію Україна–ЄС (у частині соціального захисту)	Формує вектор гармонізації пенсійної системи України з європейськими стандартами соціального забезпечення

Джерело: складено автором на основі узагальнення [17-25]

Фінансове забезпечення Пенсійного фонду України побудоване як змішана модель, у якій поєднуються страхова логіка солідарної системи та бюджетна логіка соціальних зобов'язань держави. Основний фінансовий потік формують страхові внески, насамперед єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, тоді як дефіцит солідарної системи та окремі види виплат покриваються трансфертами з Державного бюджету.

У законодавчій логіці основні джерела формування коштів ПФУ задаються профільним законом про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, який визначає архітектуру доходів і витрат солідарного рівня. Домінуючим джерелом є ЄСВ, адже саме він створює фінансову базу для регулярних пенсійних виплат у режимі перерозподілу між поколіннями. У публічній комунікації ПФУ та у звітних матеріалах зазвичай акцентується обсяг надходжень ЄСВ як індикатор спроможності системи; в інформаційному полі 2025 року також фігурували повідомлення про суттєві надходження ЄСВ за дев'ять місяців, які відтворювалися в медіа з посиланням на офіційні дані Фонду. Поряд із внесками існують додаткові власні надходження, що не формують основну масу бюджету, проте мають регулятивне значення – штрафи і пеня, добровільні та благодійні внески, інші передбачені законом надходження. Їхня вага радше інституційна, ніж фіскальна, вони сигналізують про платіжну дисципліну та наявність правових інструментів впливу. Друга опора моделі – державні трансферти, вони застосовуються тоді, коли потрібно збалансувати бюджет ПФУ шляхом покриття дефіциту солідарної системи, а також у випадках, коли ПФУ адмініструє виплати чи програми, профінансовані з

Державного бюджету. Отже, джерело коштів може бути бюджетним, але операційне виконання відбувається через ПФУ, що спрощує доставку і контроль виплат. Механізм фінансування ПФУ є послідовним управлінським циклом, а не лінійною схемою отримання і виплати. Спершу формується та затверджується бюджет Фонду урядовими рішеннями з фіксацією планових доходів і видатків. Далі протягом року відбувається акумуляція коштів – ядро становить ЄСВ, паралельно надходять бюджетні трансферти та інші передбачені законом платежі. Після цього видатки розподіляються за напрямками, найбільша частка припадає на пенсійні виплати, окремо обліковуються страхові та соціальні виплати, якщо їх адміністрування покладене на ПФУ. Завершальний етап – касове виконання та доставка, ПФУ забезпечує нарахування, перерахунки, облік і контроль своєчасності виплат через визначені канали. Економічно трансферти держави є не винятком, а властивістю солідарної системи в умовах демографічного тиску, тінізації зайнятості та шоків на кшталт криз і війни, коли внескова база зростає повільніше за обсяг зобов'язань. В українських реаліях це підсилюється тим, що ПФУ виступає операційним провайдером частини бюджетної соціальної підтримки, а отже фінансова стійкість пенсійного контуру залежить не лише від внесків, а й від загальної бюджетної спроможності держави.

1.3. Нормативно-правове регулювання системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні

Провідним нормативним актом, що визначає засади пенсійного забезпечення в Україні, є Конституція України. Вона закріплює соціальну спрямованість держави та пріоритет людини, її прав і свобод як найвищої соціальної цінності [17]. Базовою нормою у сфері пенсійного забезпечення виступає стаття 46 Конституції України, яка гарантує громадянам право на соціальний захист. Це право охоплює забезпечення у випадках повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з

незалежних від особи причин, а також у старості та в інших випадках, визначених законом. Отже, пенсійне забезпечення прямо розглядається як складова соціального захисту і має статус конституційно гарантованого права, а не факультативної соціальної допомоги.

Важливо, що конституційне регулювання не обмежується лише проголошенням права на пенсію. У частині другій статті 46 передбачено механізм його гарантування через загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Його фінансування здійснюється за рахунок страхових внесків громадян, підприємств і організацій, а також за рахунок бюджетних та інших джерел соціального забезпечення. Отже, Конституція задає змішану модель фінансування пенсійної системи та покладає на державу обов'язок забезпечувати її стабільну й безперервну роботу.

Позиції Конституційного Суду України також мають суттєве значення для тлумачення конституційних гарантій у цій сфері. У своїх рішеннях Суд неодноразово наголошував, що право на пенсію пов'язане з правом на достатній життєвий рівень, а держава повинна виконувати соціальні зобов'язання навіть за умов економічних труднощів. Зміни у сфері соціальних виплат (зокрема їх зменшення або скасування) можуть бути допустимими лише за дотримання принципів пропорційності, правової визначеності та недопущення звуження змісту і обсягу вже існуючих прав.

Окремо слід підкреслити значення індексації пенсій. Хоча Конституція прямо не деталізує порядок індексації, її необхідність впливає із загальної логіки конституційних гарантій. Забезпечення реальної, а не лише номінальної вартості пенсійних виплат є умовою ефективної реалізації статті 46 у взаємозв'язку зі статтею 48 Конституції України, яка гарантує право на достатній життєвий рівень. Відтак пенсійна політика держави має бути спрямована на компенсацію інфляційних процесів і збереження купівельної спроможності пенсій.

Отже, конституційні засади пенсійного забезпечення в Україні мають комплексний характер, вони поєднують визнання пенсії як базового соціального

права з чітким обов'язком держави забезпечувати її фінансування, стабільність функціонування та здатність системи реагувати на соціально-економічні зміни.

Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» формує спеціальний режим пенсійного забезпечення для категорій службовців і працівників, чия професійна діяльність пов'язана з підвищеним рівнем ризику та державно значущою відповідальністю. Базову групу суб'єктів становлять військовослужбовці (за винятком строкової служби) рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу. Поряд із ними Закон охоплює осіб, служба яких за змістом і характером прирівнюється до військової або правоохоронної – працівників і службовців органів внутрішніх справ та Національної поліції, ДБР, НАБУ (передусім начальницький склад), Служби судової охорони, державної пожежної охорони, Держспецзв'язку, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції, Бюро економічної безпеки, Державної кримінально-виконавчої служби України. Для цих категорій ключовою підставою виступає право на пенсію за вислугу років за умови наявності встановленої тривалості служби [21].

Окремим блоком Закон передбачає пенсійне забезпечення осіб, які набули інвалідність за обставин, визначених законодавством, для них встановлюється право на пенсію по інвалідності як самостійний вид пенсійного забезпечення. Третю групу формують члени сімей таких осіб у випадках загибелі, смерті або зникнення безвісти, для них передбачено пенсію у зв'язку з втратою годувальника як форму державної компенсаційної підтримки.

Додатково Закон розширює перелік суб'єктів, включаючи окремі історико-службові та безпекові категорії – учасників партизанського і підпільного руху, визначені групи цивільних осіб, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень або захворювань, пов'язаних із воєнними умовами, військовозобов'язаних під час проходження зборів, а також осіб, які постраждали у зв'язку з участю в антитерористичній операції та заходах із забезпечення оборони, і учасників добровольчих формувань територіальних громад, а також членів їхніх сімей. Підхід відображає логіку законодавця,

визначальним є не формальний статус зайнятості, а факт служби або участі та наявність причинного зв'язку між службовим ризиком і шкодою здоров'ю чи втратою годувальника, що й обґрунтовує спеціальні пенсійні гарантії.

Таблиця 1.5

Види пенсійного забезпечення для військовослужбовців (та прирівняних осіб), які прямо передбачені Законом № 2262-ХІІ

Вид пенсійного забезпечення	Юридичні умови призначення	Примітка
1) Пенсія за вислугу років	Призначається переважно після звільнення зі служби за наявності встановленої вислуги або стажу. Закон передбачає кілька варіантів виникнення права: а) незалежно від віку за умови досягнення порогової календарної вислуги (із поетапним підвищенням нормативу залежно від дати звільнення); б) за досягнення 45 років і наявності страхового стажу 25 років, з яких не менше 12 років 6 місяців становить служба; в) за досягнення 45 років і наявності вислуги 20 років для звільнених у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України; г) спеціальний режим для льотного складу та плаваючого складу підводних човнів за визначених умов служби та вислуги.	Це базовий вид службової пенсії, що має власну логіку обчислення відсотка від грошового забезпечення (ст. 13), встановлення мінімального розміру (ст. 14), підвищення окремим категоріям (ст. 15) та систему надбавок і додаткових виплат (ст. 16). Доцільно окремо показати, як вислуга та пільгове зарахування періодів служби впливають на право і розмір пенсії, зокрема за участі в заходах оборони в умовах воєнного стану.
2) Пенсія по інвалідності	Призначається, якщо інвалідність настала: а) під час проходження служби; б) не пізніше трьох місяців після звільнення; в) після спливу трьох місяців, але за умови наявності причинного зв'язку із захворюванням або травмою, що виникли під час служби. Окремо враховуються спеціальні обставини, пов'язані з полоном або заручництвом, якщо вони відповідають умовам закону.	Важливо розмежувати причини інвалідності та їхній правовий наслідок для розміру пенсії, оскільки Закон передбачає різні підходи залежно від категорії, групи та обставин набуття інвалідності (зокрема відсотки від грошового забезпечення за ст. 21). Окремо варто відобразити правила мінімальних розмірів і механізми їх перегляду (зокрема індексаційні підходи до окремих мінімальних гарантій).
3) Пенсія у разі втрати годувальника	Призначається членам сім'ї, якщо годувальник помер: а) під час служби; б) не пізніше трьох місяців після звільнення; в) пізніше, але внаслідок поранення або захворювання, отриманих у період служби. Для сімей пенсіонерів додатково враховується, що смерть настала під час отримання пенсії або не пізніше п'яти років після припинення її виплати.	Центральним для аналізу є визначення кола непрацездатних членів сім'ї та умов їхнього права на пенсію (ст. 30), а також різні правила розрахунку розміру залежно від обставин смерті та статусу годувальника (ст. 36 і наступні). Доцільно показати, як юридичні факти смерті, причинний зв'язок і статус сім'ї впливають на право та обсяг виплат.

Продовження таблиці 1.5

3) Пенсія у разі втрати годувальника	Призначається членам сім'ї, якщо годувальник помер: а) під час служби; б) не пізніше трьох місяців після звільнення; в) пізніше, але внаслідок поранення або захворювання, отриманих у період служби. Для сімей пенсіонерів додатково враховується, що смерть настала під час отримання пенсії або не пізніше п'яти років після припинення її виплати.	Центральним для аналізу є визначення кола непрацездатних членів сім'ї та умов їхнього права на пенсію (ст. 30), а також різні правила розрахунку розміру залежно від обставин смерті та статусу годувальника (ст. 36 і наступні). Доцільно показати, як юридичні факти смерті, причинний зв'язок і статус сім'ї впливають на право та обсяг виплат.
--------------------------------------	--	---

Джерело: складено автором на основі узагальнення [21]

Здійснимо порівняльний аналіз цивільних і військових пенсій, щоб показати, як страховий стаж (для цивільних) і вислуга років (для військових) по-різному визначають право на пенсію та логіку розрахунку у Табл.1.6:

Таблиця 1.6

Порівняльний аналіз цивільних і військових пенсій за критеріями страхового стажу та вислуги років (чинне правове регулювання)

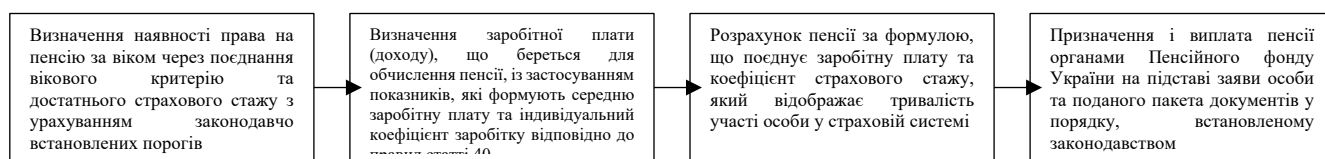
Критерій	Цивільні пенсії (солідарна страхова модель)	Військові пенсії (службово-вислужна модель)	Нормативна основа
Базовий вхідний критерій права	Страховий стаж у поєднанні з віковою умовою; право формується через накопичення стажу в солідарній системі, а мінімальні пороги залежать від відповідного періоду	Вислуга років як результат тривалості служби та спеціального статусу; можливі варіанти за вислугою або за змішаними умовами	Цивільні: ст. 26 Закону №1058-IV; Військові: ст. 12 Закону №2262-XII
Логіка набуття права	Право є наслідком участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; стаж виступає ключовим підтвердженням включення до системи	Право є наслідком проходження служби; вислуга років виступає ключовим підтвердженням виконання служби особливого характеру	ст. 26 Закону №1058-IV; ст. 12 Закону №2262-XII
Одиниця обліку стажу	Календарні періоди страхового стажу та правила їх достатності для призначення пенсії за віком	Роки вислуги як службовий стаж, що створює право на пенсію за вислугу років та інші види пенсій за спеціальним законом	ст. 26 Закону №1058-IV; ст. 12 Закону №2262-XII

Продовження таблиці 1.6

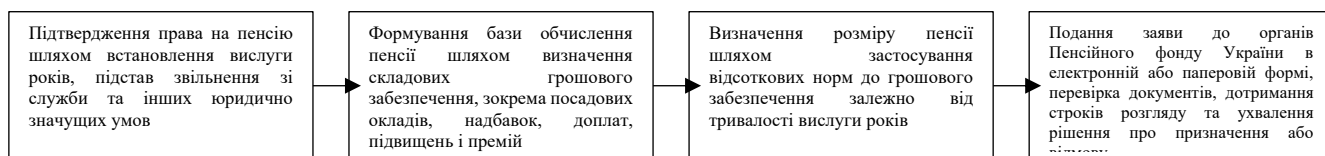
Логіка пояснення відмінностей моделей	Страхова модель – спочатку встановлюється страховий стаж, далі розрахунок здійснюється з урахуванням заробітку та коефіцієнта страхового стажу	Службова модель – спочатку встановлюється вислуга років, факт звільнення та підстави, далі розмір визначається від грошового забезпечення і відсотків, залежних від вислуги	ст. 27, 40 Закону №1058-IV; ст. 13, 43 Закону №2262-XII
---------------------------------------	--	---	---

Джерело: складено автором на основі узагальнення [21]

У період воєнного стану обидві моделі зберігають чинність і застосовуються паралельно, однак їх соціальна роль сприймається різною мірою. Для цивільних осіб продовжує діяти страхова логіка солідарної системи, де ключовим є підтвердження необхідного страхового стажу та визначення розміру пенсії за формульним підходом із урахуванням заробітку і коефіцієнта стажу. Для військовослужбовців і прирівняних категорій домінує службово-вислужна логіка – право та обсяг пенсійного забезпечення передусім залежать від проходження служби і грошового забезпечення, а не від страхового стажу як універсального критерію. Практично це означає, що держава одночасно підтримує загальну систему для всіх застрахованих і спеціальний пенсійний режим для сектору оборони, де служба має підвищену юридичну значущість.

а) Схема для цивільних (Закон №1058-IV)

б) Схема для військових (Закон №2262-XII)

Рис.1.5. Порівняння механізму і процедури Порядку обчислення розміру пенсій

Джерело: складено автором на основі узагальнення [21]

Процедурно цивільне та військове пенсійне забезпечення стартують із різних юридичних передумов. У цивільній моделі базовим критерієм доступу є достатність страхового стажу, який закон безпосередньо пов'язує з віком і визначає через установлені порогові значення, що змінюються залежно від періоду. Це означає, що за відсутності необхідного стажу на дату досягнення пенсійного віку саме стаж стає визначальним бар'єром для реалізації права, тоді як рівень заробітку на цій стадії не відіграє вирішальної ролі. Далі механізм переходить у розрахункову площину застосовується формульний підхід:

$$\Pi = З_{\Pi} \times K_{\Pi}, \quad (1.1)$$

тобто розмір цивільної пенсії є результатом поєднання персональної заробітної бази, визначеної за правилами статті 40, та коефіцієнта страхового стажу. Тобто, у цій конструкції заробіток починає впливати на результат лише після проходження стажового порога, а система фактично стимулює тривалу участь особи у загальнообов'язковому пенсійному страхуванні.

Військова модель вибудована за іншою логікою – право на пенсію виводиться насамперед із факту проходження служби та вислуги років або з наявності спеціальних умов, а не зі страхового стажу як універсального показника. Тому визначальним елементом стає грошове забезпечення як розрахункова база, що охоплює посадові складові та щомісячні додаткові виплати, від яких залежить розмір пенсії за правилами спеціального закону. Важливо враховувати й процедурний компонент – порядок звернення із заявою (в електронній або паперовій формі), визначення дня звернення та строки опрацювання документів органами Пенсійного фонду мають пряме значення для моменту виникнення виплат і стабільності реалізації права.

Отже, цивільна пенсія функціонує як страхова модель участі, де ключовими змінними виступають страховий стаж і заробіток, тоді як військова пенсія є службовою моделлю, у якій центральними параметрами є вислуга років і грошове забезпечення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз джерел фінансування військових та цивільних пенсій в Україні

Фінансування цивільних пенсій у солідарній системі законодавець організовує через бюджет Пенсійного фонду України як цільовий страховий фонд. Базовим джерелом надходжень виступає єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а додатковим інструментом збалансування є трансферти з державного бюджету та інших цільових фондів у випадках, прямо визначених законодавством. Окремо передбачаються й інші надходження до бюджету Пенсійного фонду – інвестиційний дохід від розміщення резервів, фінансові санкції та пеня, капіталізовані платежі у разі ліквідації страхувальників, доходи від реалізації майна, а також благодійні та добровільні внески. Принциповим є те, що кошти Пенсійного фонду не ототожнюються з коштами Державного бюджету України, вони мають спеціальний правовий режим, а їх використання є цільовим і функціонально прив'язаним до визначених законом напрямів, насамперед виплати пенсій і пов'язаних соціальних виплат та послуг, покриття адміністративних витрат, фінансування доставки виплат і формування резервів.

Фінансування військових пенсій має іншу фінансову природу виникнення. Пенсії за вислугу років і пов'язані виплати особам, звільненим з військової служби, та прирівняним категоріям забезпечуються за рахунок коштів Державного бюджету України. Відповідно, це бюджетно-видатковий механізм реалізації державних гарантій служби особливого характеру, а не страхова модель, що ґрунтується на внесках і страховому стажі. На практиці така конструкція означає, що цивільна солідарна система залежить від стабільності страхових надходжень і параметрів перерозподілу, тоді як військова пенсійна модель більш прямо корелює з бюджетними пріоритетами держави та нормативним регулюванням складових грошового забезпечення.

На цьому етапі доцільно детальніше розкрити фінансову архітектуру пенсійної системи, адже саме вона пояснює, чому в умовах війни одні пенсійні виплати спираються на внескову солідарність, а інші – безпосередньо на бюджетні видатки. Центральною інституційною ланкою є Пенсійний фонд України: він формує та виконує власний бюджет, акумулює доходи, організовує фінансування пенсійних виплат і забезпечує їх доставку в межах, визначених законодавством.

Бюджет Пенсійного фонду за своєю суттю є планом утворення та використання коштів цільового страхового фонду. У солідарній системі його базовим джерелом виступають надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, однак модель не зводиться лише до ЄСВ. Законодавство закріплює багатоканальність доходів Пенсійного фонду: поряд із внесками передбачені трансферти з державного бюджету та цільових фондів у випадках, визначених законом, інвестиційний дохід від розміщення резервів, фінансові санкції та пеня, капіталізовані платежі у разі ліквідації страхувальника, а також інші надходження, включно з добровільними та благодійними внесками. У правовому вимірі це принципово – цивільна пенсійна система не є повністю самофінансованою виключно внесками, оскільки держава нормативно інтегрує механізми бюджетної та квазібюджетної підтримки для компенсації дефіциту, демографічних дисбалансів і макроекономічних шоків, що під час війни проявляються через скорочення зайнятості, міграцію та нерівномірність сплати ЄСВ.

У цій конструкції державний бюджет і міжбюджетні рішення виконують кілька різних функцій [17]:

- державний бюджет є джерелом трансфертів до Пенсійного фонду в передбачених законом випадках і фактично виступає стабілізаційним інструментом, коли власних страхових надходжень недостатньо для забезпечення повного обсягу виплат;

- для окремих категорій, передусім для пенсій осіб, звільнених з військової служби, бюджет є не допоміжним, а базовим джерелом фінансування відповідні пенсії та встановлені доплати і надбавки забезпечуються коштом державного бюджету;

– елемент міжбюджетної логіки може проявлятися у додаткових доплатах з місцевих бюджетів за ініціативою органів місцевого самоврядування, коли громади запроваджують локальні програми підтримки, доповнюючи загальнодержавну гарантію.

У підсумку в умовах війни фінансова модель пенсій перетворюється з технічного інструмента обліку на механізм державної стійкості. Цивільна система функціонує на основі солідарності внесків із передбаченою законом бюджетною підтримкою, тоді як військова модель реалізується як пряма бюджетна відповідальність держави, пов'язана з особливим характером служби та оборонно-соціальними гарантіями. Розглянемо типові джерела фінансування цивільних пенсій (табл.2.1):

Таблиця 2.1

Джерела фінансування цивільних пенсій (солідарна система через бюджет ПФУ)

Джерело	Як працює в системі
ЄСВ (частина на пенсійне страхування)	Основне наповнення бюджету ПФУ для виплат
Кошти державного бюджету і цільових фондів	Трансферти у випадках, визначених законом
Інвестиційний дохід від резервів	Дохід від інвестування резерву для покриття дефіциту
Санкції, пеня, адміністративні стягнення	Фінансова дисципліна та додаткові надходження
Капіталізовані платежі при ліквідації страхувальника	Компенсація зобов'язань при припиненні платника
Доходи від реалізації майна, інші надходження	Додаткові законні канали поповнення бюджету
Благодійні та добровільні внески	Можливість додаткової підтримки у визначених межах

Джерело: складено автором на основі узагальнення [27]

Фінансування цивільних пенсій інституційно зосереджене в бюджеті Пенсійного фонду України як у цільовому фінансовому контурі солідарної системи: ядро формують страхові надходження ЄСВ, однак закон прямо передбачає і бюджетні трансферти, інвестиційний дохід резервів та низку додаткових надходжень. У воєнних умовах це означає, що стійкість цивільних виплат визначається не лише ситуацією на ринку праці та дисципліною сплати

внесків, а й здатністю держави підтримувати баланс бюджету ПФУ через трансферти й управління резервами.

Щодо фінансового забезпечення пенсійного забезпечення військовослужбовців ситуація наступна (табл.2.2):

Таблиця 2.2

Джерела фінансового пенсійного забезпечення військовослужбовців
(службово-вислужна модель)

Джерело	Зміст фінансування
Державний бюджет України	Фінансування пенсійних виплат, а також доплат, надбавок, підвищень, компенсацій, установлених законодавством
Державний бюджет України (компенсаційний механізм різниці)	Покриття різниці в розмірах, якщо особа має право на пенсію за різними законами і обирає один вид пенсії; різниця фінансується в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України
Місцеві бюджети (за рішеннями громад)	Додаткові доплати або компенсації до пенсій за рішеннями органів місцевого самоврядування в межах місцевих програм підтримки

Джерело: складено автором на основі узагальнення [28]

Специфіка фінансування військових пенсій полягає в їх бюджетній природі: ці виплати не формуються внесками солідарної системи, а забезпечуються прямою фінансовою відповідальністю держави. Законодавча конструкція передбачає, що пенсія за вислугу років і пов'язані з нею доплати, надбавки, підвищення та компенсації фінансуються за рахунок Державного бюджету України. У воєнний період це набуває стратегічного значення, оскільки дозволяє зберігати безперервність соціальних гарантій для осіб, чия служба безпосередньо пов'язана з обороною та безпекою, навіть за умов коливань страхових надходжень. Додатково можливі локальні доплати з місцевих бюджетів, що дає громадам інструмент адресної підтримки ветеранів і їхніх сімей.

У межах аналізу джерел фінансування військових та цивільних пенсій доцільним є попередній розгляд динаміки загальних доходів Пенсійного фонду України та рівня виконання затверджених бюджетних показників, оскільки саме сукупний обсяг доходів визначає фінансову спроможність пенсійної системи в цілому. Оцінка виконання плану доходів ПФУ у 2021–2024 роках дозволить нам виявити зміну ролі власних надходжень і бюджетних трансфертів, а також

окреслити тенденції перерозподілу фінансового навантаження між страховими та бюджетними джерелами (рис.2.1):

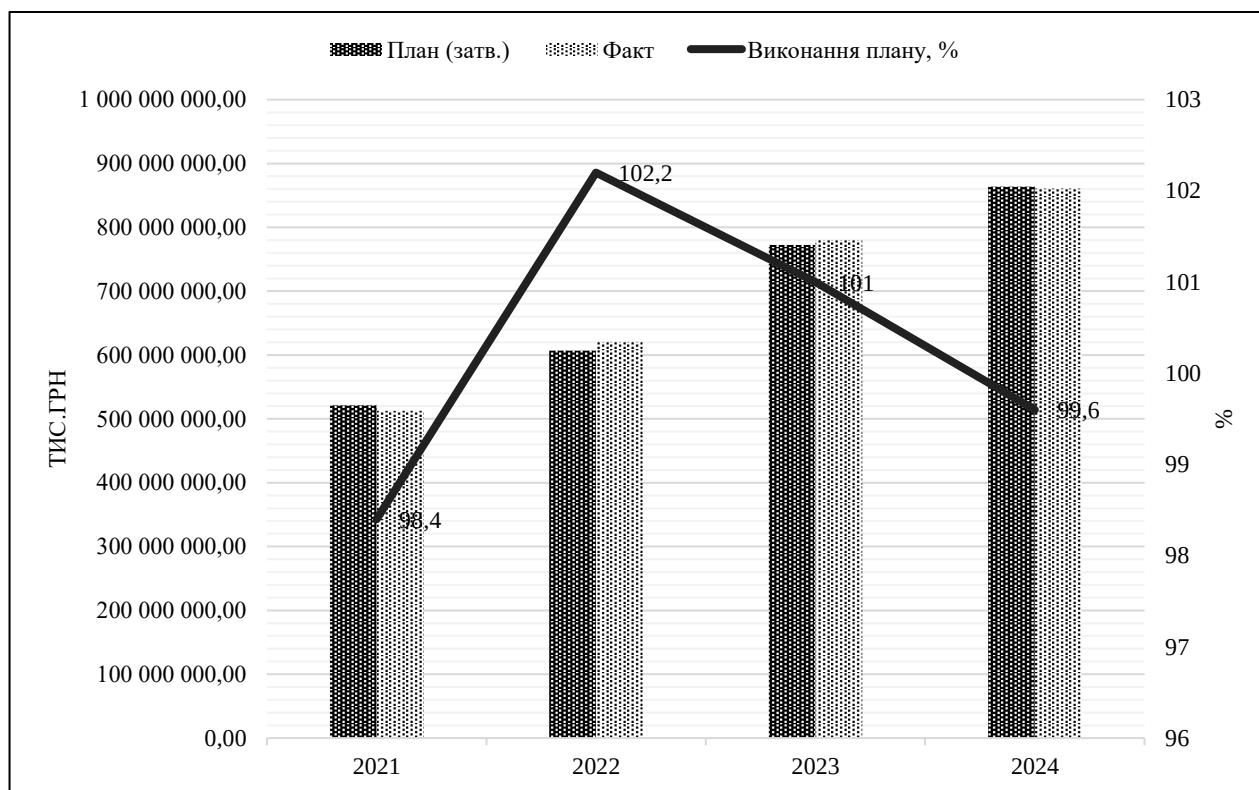

Рис.2.1. Динаміка зведених доходів ПФУ з усіх джерел фінансування та виконання плану за 2021–2024 р.р., %

Джерело: складено автором на основі узагальнення [29]

У 2021 році фактичні доходи бюджету Пенсійного фонду України були нижчими за планові орієнтири, приблизно 98%, що логічно узгоджується з післяковідною інерцією економіки – відновлення зайнятості та фонду оплати праці відбувалося нерівномірно, частина внескової бази залишалася фрагментованою або працювала в режимі скорочених ставок і годин. У результаті надходження від єдиного внеску, як базового ресурсу солідарної системи, не забезпечили повного виконання плану доходів. У прикладному вимірі це означало підвищену чутливість цивільних пенсій до якості ринку праці та дисципліни сплати внесків, тоді як для військових пенсій ефект був здебільшого опосередкованим, адже їх фінансування структурно більше залежить від бюджетних асигнувань, ніж від внескових надходжень.

Показовим є 2022 рік, попри повномасштабну війну, виконання плану доходів бюджету ПФУ формально перевищило 102,2%. На перший погляд це виглядає парадоксально, однак пояснюється композицією доходів. Воєнний шок об'єктивно звузив природну внескову базу через падіння економічної активності, релокацію населення та втрати робочих місць, але держава компенсувала розрив посиленими трансфертами та ширшим залученням офіційного фінансування для підтримки соціальних виплат. У цьому контексті позиція НБУ про критичну роль регулярних офіційних надходжень для збереження макрофінансової стійкості у воєнний період є методологічно важливою, фактично вона описує механізм, який створює фінансову подушку безпеки й для пенсійної системи.

У 2023 році перевищення фактичних показників над плановими, що можна інтерпретувати як прояв адаптації економіки до війни, частина виробництв і сервісів відновила роботу, логістика була частково переналаштована, внутрішній попит стабілізувався, а очікування менш турбулентні. На цьому тлі НБУ фіксував ознаки відновлення економічної активності та суттєве уповільнення інфляції впродовж 2023 року, що опосередковано підсилює внескову базу ЄСВ і водночас дає державі ширші можливості прогнозовано планувати та здійснювати трансфери до ПФУ.

У 2024 році спостерігається майже повне попадання у план із незначним недовиконанням, близько 99,6%. Варто розуміти, що ринок праці залишався напруженим, але доходи населення підтримувалися зростанням зарплат. У звітах НБУ прямо зазначається, що реальні зарплати відновилися та перевищили довоєнний рівень, що працює на користь внескових надходжень і, відповідно, цивільної пенсійної моделі. З іншого боку, повторні руйнування енергетичної інфраструктури, перебої та висока конкуренція видатків за фіскальний ресурс (оборона, соціальна підтримка, відновлення) ускладнювали точність планування й робили навіть невеликі відхилення від плану структурно типовими. Паралельно у воєнній структурі видатків посилюється роль військових пенсій та перерахунків, що підвищує залежність системи від бюджетних рішень і ритмічності міжбюджетних трансфертів. Розглянемо детальніше структуру у Табл.2.3:

Таблиця 2.3

Структура доходів ПФУ та порівняння з планом, 2021– 2024 р.р., тис грн.

Рік	Показник	План	Факт	Відхилення (+/-)	Виконання плану, %
2021	Власні доходи, усього	344 048 516,50	334 185 670,90	-9 862 845,60	97,1
	Трансферти держбюджету	173 186 078,90	174 740 949,30	1 554 870,40	100,9
	Інші надходження	3 951 308,00	3 838 403,30	-112 904,70	97,1
	Усього доходів	521 185 903,40	512 765 023,50	-8 420 879,90	98,4
2022	Власні доходи, усього	386 547 511,80	403 937 328,50	17 389 816,70	104,5
	Трансферти держбюджету	206 843 374,90	209 277 910,80	2 434 535,90	101,2
	Інші надходження	13 489 443,50	7 207 866,50	-6 281 577,00	53,4
	Усього доходів	606 880 330,20	620 423 105,80	13 542 775,60	102,2
2023	Власні доходи, усього	451 936 671,90	463 120 296,20	11 183 624,30	102,5
	Трансферти держбюджету	248 837 719,90	249 751 585,60	913 865,70	100,4
	Інші надходження	71 881 767,20	67 273 923,30	-4 607 843,90	93,6
	Усього доходів	772 656 159,00	780 145 805,10	7 489 646,10	101
2024	Власні доходи, усього	564 937 823,20	566 858 977,40	1 921 154,20	100,3
	Трансферти держбюджету	248 953 744,00	248 172 052,00	-781 692,00	99,7
	Інші надходження	49 853 336,20	45 641 187,10	-4 212 149,10	91,6
	Усього доходів	863 744 903,40	860 672 216,50	-3 072 686,90	99,6

Джерело: складено автором на основі узагальнення [29]

Структура доходів ПФУ у 2021–2024 рр. демонструє співіснування двох фінансових логік. Власні доходи, насамперед ЄСВ, формують внескову базу солідарної системи і безпосередньо підтримують цивільні пенсії. Друга є бюджетною – трансферти з державного бюджету спрямовуються на фінансування окремих пенсійних програм і покриття дефіциту. Окремо виділяється блок інших надходжень, який має допоміжну роль, проте саме він найчастіше створює нестійкість у прогнозуванні через разовість і нерівномірність надходжень.

У 2021 році загальне недовиконання плану на рівні 98,4% було зумовлене насамперед слабшим виконанням власних доходів 97,1%. Динаміка конфігурація характерна для періодів, коли внескові надходження залежать від прогнозу зайнятості, фонду оплати праці та дисципліни сплати. За умов нерівномірного

відновлення економіки, тінізації частини зарплат або секторальних коливань власні доходи знижуються, що найбільше вражає цивільний сегмент пенсійного фінансування, оскільки він прямо залежить від внескової бази. Трансфerti з державного бюджету у 2021 р. були виконані трохи вище плану 100,9%, що відображає стабілізаційну функцію держави, вирівнювання касових розривів і фінансування визначених програм. Інші надходження також виконалися на рівні 97,1%, однак їх відхилення у мінус 112,9 млн не могло компенсувати провал по власних доходах у мінус 9,86 млрд, що підтверджує їх обмежену роль як інструмента балансування.

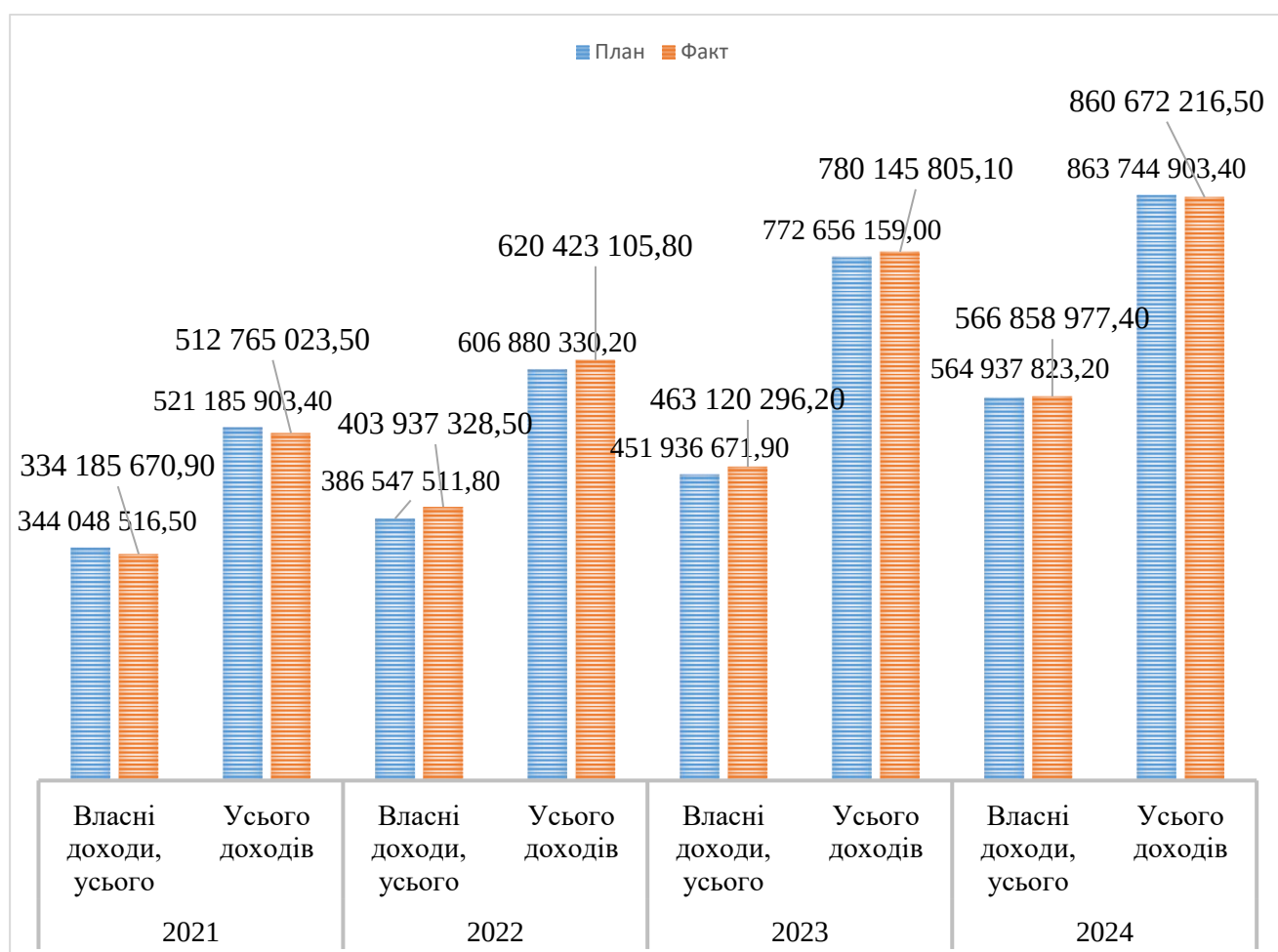

Рис. 2.2. Динаміка структури доходів ПФУ та порівняння з планом, 2021–2024 р.р., тис грн.

Джерело: складено автором на основі Табл. 2.3.

2022 рік є показовим для причинно-наслідкового аналізу структури. Загалом доходи перевищили план і становили 102,2%, однак механізм цього результату був

нетиповим. Власні доходи істотно перевищили план на 17,39 млрд грн. Це доречно пояснювати не автоматичним зростанням добробуту, а зміною економічних пріоритетів і конфігурації зайнятості в умовах війни, частина економіки працювала в режимі підвищеної формалізації, зросла роль державного та квазідержавного сегментів, посилювався контроль за офіційними виплатами у критичних сферах. Крім того, відбулася перерозподілена міграція працівників до роботодавців, які зберегли можливість виплачувати офіційні зарплати, що підтримало ЄСВ. Трансфери державного бюджету також перевищили план 101,2%, оскільки держава була змушена гарантувати безперервність соціальних виплат і компенсувати ризики касових розривів. Інші надходження різко недовиконані до 53,4% і дали - 6,28 млрд до плану. В умовах воєнного шоку найменш передбачувані й неосновні джерела або не збиралися належним чином, або поступилися місцем більш гарантованим потокам, якими стали ЄСВ у формалізованих сегментах і бюджетні трансфери. Для зіставлення цивільних і військових пенсій саме 2022 рік висвітлив, що для військового пенсійного сегмента вирішальною є бюджетна спроможність і управління дефіцитом, тоді як цивільний сегмент утримується поєднанням внескових надходжень та стабілізаційних трансфертів.

У 2023 році структура доходів виглядає як перехід у режим адаптації, загалом 101,0% виконання плану, а головним драйвером знову стали власні доходи. Адже, бізнес пристосувався, з'явилися альтернативні ланцюги постачань, частина зайнятості повернулася в більш офіційний контур. Трансфери держбюджету майже точно відповідали плану 100,4%, що говорить про зростання керованості бюджетного планування. Інші надходження недовиконані, але без масштабних провалів 2022 року, тобто їх роль повернулася до типового допоміжного рівня, хоча волатильність збереглася.

2024 рік відображає стабілізацію з незначними відхиленнями, загальне виконання становить 99,6%. Власні доходи практично відповідають плану, що вказує на більш точний прогноз ЄСВ і вирівнювання динаміки фонду оплати праці. Трансфери дещо нижчі плану, що можна пов'язати з тонким балансуванням бюджетних пріоритетів між оборонними видатками та соціальними зобов'язаннями, коли навіть незначний зсув касових пріоритетів дає відхилення.

Найпомітніше знову недовиконані інші надходження, що підтверджує – третій блок доходів є найменш прогнозованим і найслабше керованим, особливо в умовах війни, коли санкційні, майнові та адміністративні потоки нестабільні. До цієї групи належать надходження, які не є регулярними внесками або гарантованими трансфертами, а залежать від разових подій, рішень або порушень:

- надходження від застосування штрафів і фінансових санкцій за порушення законодавства у сфері соціального страхування та сплати внесків. Обсяг напряду залежить від кількості перевірок, виявлених порушень і платіжної дисципліни;

- кошти, що надходять у разі прострочення сплати ЄСВ. Має суто реактивний характер і не може стабільно плануватися;

- разові надходження у випадку ліквідації страхувальників для покриття майбутніх пенсійних зобов'язань. Повністю залежать від кількості процедур ліквідації бізнесу;

- фінансовий результат від управління ліквідністю (проценти, інші доходи). Чутливі до ринкових умов і рішень щодо розміщення коштів;

- надходження, що не мають регулярного характеру та залежать від волі платників або донорів;

- різнорідна група дрібних і нестабільних джерел, які не формують системного потоку доходів;

- специфічні надходження, обсяг яких залежить від фактичних страхових випадків та міграційних процесів.

Виконаємо фінансову діагностику солідарної пенсійної системи в умовах війни, вона покаже не лише структуру доходів ПФУ, а й динаміку залежності від державного бюджету та те, яку частку бюджетних трансфертів поглинає військовий сегмент. Бачимо, що частка власних доходів у загальному обсязі доходів у 2021–2022 рр. є майже стабільною, однак у 2023 р. знижується до 59,36%. Тобто, навіть за зростання внескової бази загальна потреба у фінансуванні збільшувалася швидше, і, відповідно, структурно посилилася роль бюджетної підтримки. У 2024 р. частка власних доходів зростає до 65,86%, що вказує на певну

стабілізацію внескових надходжень та більш вирівняну пропорцію між внесковим і бюджетним джерелами фінансування.

Таблиця 2.4

Коефіцієнти структури доходів та бюджетної залежності (на основі факту) за період 2021–2024 р.р., %

Показник	2021	2022	2023	2024
Частка власних доходів у загальних доходах, %	65,17	65,11	59,36	65,86
Частка трансфертів держбюджету у загальних доходах, %	34,08	33,73	32,01	28,83
Коефіцієнт бюджетної залежності (трансферти / власні доходи), разів	0,523	0,518	0,539	0,438
Питома вага “військового компонента” у трансфертах, %	86,12	85,48	88,84	99,4
Темп зміни (2022/2021) власних доходів, %	—	20,87	—	—
Темп зміни (2022/2021) трансфертів, %	—	19,76	—	—
Темп зміни (2022/2021) загальних доходів, %	—	21	—	—
Темп зміни (2023/2022) власних доходів, %	—	—	14,65	—
Темп зміни (2023/2022) трансфертів, %	—	—	19,34	—
Темп зміни (2023/2022) загальних доходів, %	—	—	25,74	—
Темп зміни (2024/2023) власних доходів, %	—	—	—	22,4
Темп зміни (2024/2023) трансфертів, %	—	—	—	-0,63
Темп зміни (2024/2023) загальних доходів, %	—	—	—	10,32

Джерело: складено автором на основі узагальнення [29]

Частка трансфертів із державного бюджету в загальних доходах поступово зменшується з 34,08% у 2021 р. до 28,83% у 2024 р. Важливо підкреслити, що таке зниження не означає зменшення ваги державного бюджету як інструмента стабілізації. Радше йдеться про зміну співвідношень на користь власних доходів у 2024 р. та про відносно точніше адміністрування і планування внескових надходжень. Коефіцієнт бюджетної залежності, розрахований як відношення трансфертів до власних доходів, у 2021–2023 рр. коливається в межах 0,52–0,54, тоді як у 2024 р. знижується до 0,438. Тобто, на кожну гривню власних доходів припадає менший обсяг бюджетних коштів, ніж у попередні роки. У фінансовій логіці солідарної системи це є індикатором відносного посилення внескового ядра, навіть попри воєнні виклики.

Найбільш показовим є індикатор питомої ваги військового компонента у трансфертах, у 2021–2023 рр. він утримується на рівні 86–89%, а у 2024 р. зростає до 99,4%. Бюджетні вливання дедалі більше концентруються на фінансуванні пенсійних зобов’язань, пов’язаних із військовою та силовою службою, які у

воєнний період набувають пріоритетного характеру. Цивільний сегмент у більшій мірі підтримується за рахунок власних надходжень ПФУ, що підсилює контраст між внесковою та бюджетною логіками пенсійного забезпечення.

Динамічні темпи зростання підтверджують розходження траєкторій. У 2022 р. власні доходи та трансферти зростають синхронно 20,87% і 19,76%, що відповідає шоковій фазі та мобілізації ресурсів для утримання соціальних виплат. У 2023 р. загальні доходи зростають ще швидше на 25,74%, причому відчутний внесок у цей приріст дає нарощення трансфертів на 19,34%. У 2024 р. ситуація змінюється: власні доходи зростають на 22,4% при майже нульовій динаміці трансфертів -0,63%, що і формує загальний ефект зменшення бюджетної залежності. Отже, можемо зробити висновок, що у 2024 р. фінансова конструкція солідарної системи стала більш внеско-орієнтованою, однак бюджетні ресурси майже повністю перетворилися на інструмент підтримки військового пенсійного сегмента..

Таблиця 2.5

Доходні показники, що стосуються військового пенсійного забезпечення. за 2021–2024 рр. в Україні, тис грн.

Рік	2021	2022	2023	2024
Військові держбюджетні кошти на пенсійне забезпечення (план)	151 259 695,40	188 163 396,30	230 791 841,50	247 453 744,00
Військові держбюджетні кошти на пенсійне забезпечення (Факт)	150 480 293,00	178 899 316,60	221 883 167,10	246 672 052,00
Відхилення (+/-)	-779 402,40	-9 264 079,70	-8 908 674,40	-781 692,00
Виконання плану, %	99,5	95,1	96,1	99,7
Частка військового у всіх держтрансфертах ПФУ, %	86,12	85,48	88,84	99,4
Частка військового у всіх доходах ПФУ, %	29,35	28,84	28,44	28,66
Коеф. військової бюджетної опори = військові трансферти / власні доходи, разів	0,45	0,443	0,479	0,435
Темп зміни факту до поперед. року, %	—	18,89	24,03	11,17

Джерело: складено автором на основі узагальнення [29]

Наведені показники показують, що фінансування військових пенсій у 2021–2024 рр. перетворилося на один із ключових каналів бюджетної підтримки пенсійної системи загалом, а з початком повномасштабної війни у 2022 році чутливість цих видатків до фіскальних і управлінських рішень різко посилилася.

Нами простежується стале зростання масштабу військових трансфертів: фактичні обсяги підвищилися з 150,48 млрд грн у 2021 році до 246,67 млрд грн у 2024 році. Темпи приросту відображають воєнну логіку нарощування зобов'язань. У 2022 році приріст становив на 18,89% до 2021 року, що відповідає переходу системи в режим воєнного часу та розширенню кола отримувачів унаслідок звільнення зі служби, встановлення інвалідності та випадків втрати годувальника. У 2023 році приріст прискорився до 24,03% щодо 2022 року, що можна трактувати як ефект накопичення нових пенсійних прав і довгострокових зобов'язань. У 2024 році зростання збереглося, але сповільнилося до 11,17% щодо 2023 року, що відповідає фазі відносної стабілізації, коли темп приросту зменшується, але базовий рівень видатків уже суттєво вищий, ніж у довоєнний період.

Виконання планових показників є найбільш проблемним саме у перші роки повномасштабної війни 95,1% у 2022 році та 96,1% у 2023 році проти 99,5% у 2021 році й 99,7% у 2024 році. Динаміка пояснюється високим рівнем невизначеності у 2022–2023 рр., очевидно, що планування видатків у цей період ускладнювалося непередбачуваною динамікою демобілізації, бойових втрат, переміщення населення, а також адміністративними змінами, пов'язаними з призначенням і перерахунком виплат. Відповідно, навіть за наявності загального бюджетного ресурсу система стикалася з обмеженнями точності планування та своєчасності його корекції.

Бачимо, що питома вага військового компонента у загальному обсязі державних трансфертів Пенсійному фонду України залишалася домінантною протягом усього періоду на рівні близько 85–89%, а у 2024 році зросла до 99,4%. Бюджетні вливання у пенсійну систему майже повністю були сконцентровані на забезпеченні військових і прирівняних пенсійних зобов'язань. Паралельно цивільний сегмент дедалі більшою мірою фінансується за рахунок власних доходів ПФУ, що посилює інституційне розмежування внескової та бюджетної логік.

Коефіцієнт військової бюджетної опори демонструє, що військові пенсії залишаються структурно залежними від державного бюджету, однак у 2024 році спостерігається певне послаблення цієї залежності. Його можна пов'язати з відносним зміцненням власних доходів Пенсійного фонду та більш злагодженим бюджетним налаштуванням трансфертів у фазі, коли система вже адаптувалася до воєнних умов і стала точніше балансувати між внесковими надходженнями та бюджетним ресурсом.

Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2025 №1152 формує для 2025 року дві ключові бюджетні гілки функціонування Пенсійного фонду України [30]:

- полягає у балансуванні солідарної системи через поєднання власних внескових надходжень і бюджетних трансфертів;
- полягає у нормативному розмежуванні цивільної та військової складової через спеціальний механізм компенсації різниці у виплатах.

Документ визначає загальний обсяг доходів ПФУ на 2025 рік у сумі 1 019,0 млрд грн (без урахування залишку) та видатків у сумі 1 020,9 млрд грн, тобто закладається майже нульовий розрив, який покривається за рахунок залишків та управління ліквідністю.

Якщо співвіднести це з тенденціями 2021–2024 р.р., які ми вже виявили вище (домінування власних доходів у загальних доходах при відчутній, але змінній ролі трансфертів і дуже високій питомій вазі військової складової в трансфертах), у 2025 році загальний вектор збережено. Опора на внескову базу лишається визначальною. У додатку до бюджету найбільшим джерелом доходів за напрямом пенсійного страхування визначено внески (ЄСВ та інші) на рівні 570,9 млрд грн, тоді як кошти державного бюджету у складі доходів цього блоку становлять 239,6 млрд грн. Змістовно це відповідає моделі, в якій солідарна система фінансується насамперед за рахунок страхових надходжень, а держава забезпечує дофінансування спеціальних програм, пільгових пенсій і окремих зобов'язань, які не покриваються внесками в повному обсязі.

Постанова змінює саме правило фінансування різниці у виплатах для військових пенсій. З 1 січня 2025 року під час визначення різниці між пенсією,

призначеною відповідно до закону про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та пенсією за солідарною системою, солідарна частина береться на рівні трьох прожиткових мінімумів (але не вище розміру військової пенсії), а виплата різниці прямо покладається на державний бюджет. Додатково вказано, що у 2025 році не застосовуються положення порядку, затвердженого постановою №1168. Очевидно, що йде збереження пріоритетності військових зобов'язань, але у форматі жорсткішого нормативного обмежувача для солідарної складової та чіткого винесення доплат у бюджетне фінансування.

Окремим маркером воєнної пріоритизації є міжпрограмний перерозподіл уряд зменшує видатки на житлові субсидії та пільги на 2,6906 млрд грн і на таку саму суму збільшує програму фінансування пенсійних виплат і покриття дефіциту ПФУ, що не суперечить виявленим трендам 2021–2024 рр., а радше підсилює їх. У 2025 році пенсійна стабільність, включно з військовою складовою, зберігає статус захищеного напрямку, а механіка підтримки еволюціонує від загального дофінансування трансфертами до більш тонкого регуляторного розподілу, що саме і з якого джерела має фінансуватися.

2.2. Аналіз системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні

Здійснимо аналіз фінансування військового пенсійного сегмента через видаткові показники ПФУ, зіставивши планові та фактичні обсяги державного бюджетного забезпечення у 2021–2024 р.р. Додатково оцінимо темпи річних змін і відхилення від плану, щоб виявити стійкість фінансування на тлі повномасштабної війни та бюджетних обмежень у Табл.2.6.

Наведені дані говорять, що у 2021–2024 рр. фінансування військового пенсійного сегменту здійснювала солідарна частина пенсій, яка проходить через власні доходи Пенсійного фонду України, тобто через внескову базу та загальну солідарну модель. Однак, домінантна частина формувався коштами державного бюджету в межах пенсійних програм, і саме він акумулював основний масив виплат за військовими та прирівняними категоріями.

Таблиця 2.6

Показники видатків, що відображають фінансування військового пенсійного сегмента ПФУ (план/факт) та темпи зміни, 2021– 2024 р.р.

Показник (видатки)	2021			2022		Викон., %	Темп 22/21, %	2023		
	План	Факт	Викон., %	План	Факт			План	Факт	Викон., %
3) Разом військове пенсійне фінансування	158 715 773	157 999 830	100	196 451 970	187 231 761	95	19	240 439 443	231 729 114	96
2.3) у т.ч. “невиплачені пенсії ... (ВПО/особам...)” у складі держбюджетних виплат	—	—	—	150 000	150 000	100	—	1 000 000	1 000 000	100
2.2) у т.ч. оплата послуг з виплати та доставки пенсійних виплат	678 883	678 314	100	801 650	686 627	86	1	835 633	805 729	96
2.1) у т.ч. погашення заборгованості за рішеннями суду	360 000	360 000	100	360 000	360 000	100	0	360 000	360 000	100
2) Держбюджетний блок пенсійних програм	151 619 695	150 840 293	99	188 673 396	179 409 317	95	19	232 151 842	223 243 167	96
1) Солідарна частина пенсій військовослужбовців (за рахунок власних доходів ПФУ)	7 096 078	7 159 537	101	7 778 574	7 822 444	101	9	8 287 602	8 485 947	102

Продовження табл.2.6

Темп 23/22, %		8	24	0	17	567	24
2024	План	10 640 294	248 953 744	500 000	824 174	1 000 000	259 594 038
	Факт	9 812 397	246 754 438	500 000	792 976	1 000 000	256 566 835
	Викон., %	92	99	100	96	100	99
Темп 24/23, %		16	11	39	-2	0	11

Джерело: складено автором на основі узагальнення [29]

За масштабом визначальним виступає саме бюджетний блок фактично він становив 150,84 млрд грн у 2021 році, 179,41 млрд грн у 2022 році, 223,24 млрд грн у 2023 році та 246,75 млрд грн у 2024 році. Паралельно сукупний показник разом військового пенсійного фінансування зріс із 158,00 млрд грн у 2021 році до 256,57 млрд грн у 2024 році, що відображає структурне посилення навантаження на державні фінанси в умовах повномасштабної війни.

Починаючи з 2022 року, об'єктивно збільшився контингент отримувачів і зросла інтенсивність соціальних зобов'язань держави, а також посилилася потреба у безперервності виплат як елементі оборонної та соціальної стійкості. Пенсійні виплати військовим і прирівняним категоріям виконують функцію довгострокової гарантії служби, а отже в умовах війни вони не можуть бути зведені до суто технічного бюджетного рядка. Саме цим пояснюються темпи приросту бюджетного блоку 18,94% у 2022 році порівняно з 2021 роком, 24,43% у 2023 році порівняно з 2022 роком, а також збереження приросту у 2024 році порівняно з 2023 роком 10,53%. Виконання плану у 2022–2023 рр. знижується до 95,09% і 96,16%, що корелює з воєнною невизначеністю, бюджетне планування в цей період було ускладнене касовими розривами, потребою оперативного перерозподілу ресурсів

між першочерговими статтями та обмеженою можливістю точно прогнозувати фактичну потребу за категоріями отримувачів.

У 2021–2023 р.р. солідарна частина демонструє перевиконання плану, однак у 2024 р. показник знижується до 92,2%. Ми вважаємо, що це можна інтерпретувати як сигнал підвищеної чутливості власних ресурсів ПФУ до параметрів ринку праці та бази ЄСВ. Одночасно загальна стабільність військового пенсійного сегмента підтримується бюджетним каналом, у 2024 р. державний бюджет виконується на рівні 99,12%, а сумарне виконання становить 98,83%. Виявлена комбінація демонструє, що за зниження внескової або операційної спроможності солідарного контуру держава здатна компенсувати ризики через пряме бюджетне фінансування.

Як практичні механізми державної підтримки, які реально утримували систему в досліджуваний період, можна виокремити кілька напрямів:

- це пряме бюджетне фінансування пенсійних програм за військовими категоріями як базовий стабілізатор;

- це інституційно оформлені витрати на виплату та доставку пенсій, які зберігаються навіть за часткового недовиконання у 2022 році 85,65% і надалі нормалізуються, що вказує на підтримання працездатності самого механізму доведення коштів до отримувача;

- це компенсаційний контур виконання судових рішень, який характеризується повним виконанням щороку та зростанням планового показника у 2024 році до 500 млн грн, тобто держава закладає ресурс під юридично зобов'язальні виплати;

- це окремі лінії закриття розривів за невиплаченими пенсіями для внутрішньо переміщених осіб та осіб, яким відновлено виплати: поява такої статті у 2022 році, суттєве нарощення у 2023 році та подальша стабілізація у 2024 році демонструють реакцію системи на воєнні переміщення та адміністративні наслідки.

Отже, можемо зробити висновок, що в 2021–2024 рр. ключовим стабілізатором військового пенсійного сегмента виступала не самодостатність солідарної системи,

а бюджетна опора у поєднанні зі спеціальними компенсаційними лініями. Розглянемо співвідношення між доходами та видатками (табл.2.7):

Таблиця 2.7

Коефіцієнти та співвідношення «доходи-видатки» військового пенсійного сегмента ПФУ за 2021–2024 рр.

Коефіцієнт/співвідношення	2021	2022	2023	2024
1) Питома вага бюджетної складової у військових видатках, %	95,47	95,82	96,34	96,18
2) Питома вага солідарної складової у військових видатках, %	4,53	4,18	3,66	3,82
3) Коефіцієнт “бюджетної домінанти” військового сегмента, разів	21,07	22,94	26,31	25,15
4) Покриття видатків бюджетного військового блоку “військовими” доходами, частка	0,9976	0,9972	0,9939	0,9997
5) Доходи на покриття загальних військових видатків, частка	0,95 24	0,9555	0,9575	0,9614
6) Розрив (дефіцит/надлишок) між D_v та E_v , тис. грн	-360 000,00	-510 000,00	-1 359 999,90	-82 385,90
7) Темп зростання загальних військових видатків, %	—	18,5	23,77	10,72

Джерело: складено автором на основі узагальнення [29]

Наведені коефіцієнти концентровано відображають основну характеристику військового пенсійного сегмента ПФУ у 2021–2024 рр., майже повну бюджетну залежність фінансування за формального збереження солідарної участі. Питома вага бюджетної складової у структурі військових видатків стабільно перебуває в межах 95,47–96,34%, тоді як солідарна частка є мінімальною та становить лише 3,66–4,53%. Отже, військові пенсії не можуть інтерпретуватися як типова страхова виплата, що переважно забезпечується внесками, визначальним платником виступає держава, тоді як Пенсійний фонд виконує переважно адміністративну й платіжну функцію, забезпечуючи нарахування та доставку коштів отримувачам.

Виявлену структурну залежність додатково підсилює коефіцієнт бюджетної домінанти, тобто співвідношення бюджетного блоку до солідарного. Він зростає з 21,07 разів у 2021 році до 26,31 разів у 2023 році та зберігається надвисоким у 2024 році. Посилення домінанти у 2022–2023 рр. логічно узгоджується з воєнною динамікою – повномасштабна агресія збільшила кількість отримувачів, інтенсивність пенсійних правовідносин та обсяг державних гарантій, а самі

виплати набули функції довгострокового елемента соціального забезпечення служби особливого характеру.

Показники покриття демонструють відносно високу бюджетну дисципліну саме у військовому блоці. Частка покриття видатків бюджетного військового блоку профільними доходами є майже одиничною і становить 0,9976–0,9997, з найнижчим значенням у 2023 році, що відображає пікове навантаження і складніший касовий режим. Показник доходів на покриття загальних військових видатків поступово підвищується з 0,9524 до 0,9614, тобто загальна забезпеченість сегмента покращується, однак не стає повною, зберігається недопокриття, яке проявляється у від’ємному розриві між доходами та видатками. Найбільший розрив зафіксовано у 2023 році -1 359 999,90 тис. грн, тоді як у 2024 році він різко зменшується до -82 385,90 тис. грн, що говорить про більш точне налаштування фінансування та стабілізацію бюджетно-платіжних механізмів.

Паралельно темпи зростання видатків сповільнюються після 18,5% у 2022 році та 23,77% у 2023 році до 10,72% у 2024 році. Ми можемо, інтерпретувати таку динаміку як перехід від шокового розширення пенсійних зобов’язань у перші роки війни до режиму більш керованого нарощення, коли система зберігає високий рівень бюджетної опори, але стає прогнозованішою за масштабом і параметрами фінансування.

2.3. Використання регресійного аналізу фінансування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні

Ми застосовуємо регресійний аналіз, щоб кількісно оцінити, як макрофінансові та інституційні чинники впливають на обсяг фінансування військового пенсійного сегмента, і на цій основі сформулювати прогноз на наступні періоди. Мета моделі полягає не лише в побудові прогнозу Y , а й у виявленні драйверів, які найбільше змінюють бюджетне навантаження (фіскальні інструменти, вартість грошей, кредитна активність держави, загальна відкритість економіки та режим фінансування через держбюджет/власні кошти ПФУ). Практична цінність полягає у тому, що результати регресії дозволяють

обґрунтувати напрямки управлінських рішень, які параметри потребують корекції, щоб зберігати фінансову стійкість виплат у воєнних умовах.

Формалізуємо багатофакторну лінійну модель:

$$Y = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_4X_4 + b_5X_5 + e, \quad (2.1)$$

де, залежна змінна Y – це видатки на пенсійне забезпечення військовослужбовців і пов'язані виплати (пенсії, надбавки, підвищення) у річному вимірі,

X_1 – джерело фінансування (0 – держбюджет, 1 – власні кошти ПФУ),

X_2 – ставка військового збору, %,

X_3 – кредитування державного бюджету (млн грн),

X_4 – облікова ставка НБУ, %,

X_5 – індекс відкритості економіки.

b_0 – константа,

$b_1 \dots b_5$ – параметри чутливості видатків до відповідних факторів,

e – випадкова похибка, що акумулює не враховані моделлю впливи (зміни контингенту отримувачів, перерахунки, адміністративні рішення та інші воєнні шоки).

Таблиця 2.8

Вихідні дані для проведення кореляційно-регресійного аналізу

Рік	Видатки на пенсійне забезпечення військовослужбовців, тис. грн	Джерело фінансування (0- Держбюджет, 1 - власні кошти ПФУ)	Військовий збір, %	Кредитування держбюджету, млн грн	Облікова ставка НБУ, %	Індекс відкритості економіки
	Y	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
2008	32 957 762,70	0	0%	2732,5	11,34	51
2009	29347369,5	0	0%	2780,3	11,16	48,8
2010	33 124 561,40	0	0%	1292	9,05	46,4
2011	650 961,30	1	0%	4715	7,75	45,8
2012	4 430 638,20	1	0%	3817,7	7,56	46,1
2013	4 772 093,10	1	0%	484,7	7,03	46,3
2014	2 958 085,10	1	1,50%	4919,3	10,23	49,3
2015	3 440 646,80	1	1,50%	2950,9	25,3	46,9
2016	3 840 566,10	1	1,50%	1661,6	17,79	46,8

Продовження таблиці 2.8

2017	4 698 685,90	1	1,50%	1870,9	13,21	48,1
2018	4 916 820,20	1	1,50%	1514,3	17,13	51,9
2019	5 807 261,70	1	1,50%	3437	16,98	52,3
2020	136 107 955,40	0	1,50%	5096,1	7,92	54,9
2021	150 480 293,00	0	1,50%	4531,4	7,53	56,2
2022	7 822 444	1	1,50%	-3326	18,66	54,1
2023	221 883 167,10	0	1,50%	-9309,5	22,35	52,2
2024	9 812 396,00	1	5%	-5469,3	13,67	51,1

Джерело: складено автором на основі узагальнення [29]

Нам вибір, впа в на такі пояснювальні змінні у регресійній моделі прогнозування фінансування військового пенсійного сегмента, адже ґрунтується на поєднанні бюджетної логіки, макрофінансових умов та інституційних особливостей пенсійної системи України в умовах воєнної економіки. Кожна зі змінних X_1 – X_5 відображає окремий канал впливу на обсяг видатків Y і дозволяє не лише кількісно оцінити динаміку фінансування, а й інтерпретувати її з позицій державної політики. Змінна X_1 (джерело фінансування 0 – державний бюджет, 1 – власні кошти ПФУ) включена до моделі для фіксації структурної різниці між двома принципово різними режимами забезпечення військових пенсій. Фінансування за рахунок державного бюджету має іншу чутливість до макрофінансових шоків і управлінських рішень, ніж виплати, які покриваються власними доходами Пенсійного фонду. Вона дозволяє відокремити бюджетний ефект від солідарного контуру та оцінити, як зміна джерела впливає на загальний обсяг видатків.

Змінна X_2 (ставка військового збору) відображає фіскальний інструмент воєнного часу, який прямо пов’язаний із фінансуванням оборонних і соціальних зобов’язань держави. Хоча військовий збір не спрямовується безпосередньо на виплату пенсій, він впливає на загальну бюджетну спроможність фінансувати військовий сегмент, а також відображає рівень податкового навантаження, допустимого в умовах війни. І ми вважаємо, що ця змінна є важливим індикатором фіскального середовища, у якому формується фінансування військових пенсій.

Змінна X_3 (кредитування державного бюджету) характеризує рівень бюджетної напруги та використання боргово-кредитних механізмів для покриття дефіцитів. Зростання або скорочення обсягів кредитування безпосередньо впливає

на можливість держави підтримувати соціальні виплати, зокрема військові пенсії, у періоди, коли власних доходів бюджету недостатньо. Отже, X_3 відображає канал міжбюджетної та боргової адаптації до воєнних шоків.

Змінна X_4 (облікова ставка НБУ) включена як узагальнений індикатор вартості грошей і жорсткості монетарної політики. Підвищення облікової ставки ускладнює кредитування економіки та держави, підвищує вартість обслуговування боргу і може опосередковано обмежувати бюджетний простір для соціальних видатків. Зниження ставки сигналізує про пом'якшення фінансових умов і потенційне розширення можливостей фінансування.

Змінна X_5 (індекс відкритості економіки) відображає ступінь інтегрованості України у світову економіку та доступ до зовнішніх ринків і фінансових ресурсів. У воєнний період саме зовнішня підтримка, експортні надходження та міжнародна допомога істотно впливають на бюджетну стабільність і можливість виконання довгострокових соціальних зобов'язань, зокрема військових пенсій. Включення цього індикатора дозволяє врахувати зовнішній макроекономічний контекст, у якому формується фінансування пенсійного забезпечення.

Ми вважаємо, що у сукупності обрані пояснювальні змінні охоплюють ключові фіскальні, монетарні та інституційні чинники, що визначають динаміку військового пенсійного фінансування, і забезпечують змістовну інтерпретованість результатів регресійного аналізу.

Першим кроком побудови регресійної моделі є перевірка наявності мультиколінеарності між пояснювальними змінними, оскільки висока кореляція факторів спотворює оцінки коефіцієнтів і знижує надійність інтерпретації результатів. За умов воєнної економіки фіскальні, монетарні та макрофінансові показники часто змінюються синхронно, що підвищує ризик взаємної залежності між X_1 – X_5 . Для цього розраховується коефіцієнт Фаррар-Глобер, для початку за допомогою MS Excel розрахуємо кореляційну матрицю (рис.2.2):

	X1	X2	X3	X4	X5
X1	1,00				
X2	0,27	1,00			
X3	0,04	-0,46	1,00		
X4	0,22	0,36	-0,50	1,00	
X5	-0,38	0,41	-0,17	0,10	1,00

Рис.2.2. Кореляційна матриця пояснювальних змінних

Кореляційна матриця X_1 – X_5 говорить, що більшість парних зв'язків між пояснювальними змінними є слабкими або помірними, тобто явної проблеми жорсткої мультиколінеарності на рівні парних кореляцій не спостерігається. Найвища за модулем кореляція виникає між X_3 та X_4 , оскільки $r = -0,50$, що може означати узгоджене, але протилежно спрямоване співколивання кредитування держбюджету й облікової ставки. Помірні зв'язки також фіксуються між X_2 та X_3 , оскільки $r = -0,46$ і між X_2 та X_5 , бо $r = 0,41$, тобто фінансовий параметр (військовий збір) частково рухається разом із макроекономічними показниками. Кореляції X_1 з іншими змінними не є високими, що вказує на відносну автономність інституційної ознаки джерела фінансування. Проведемо розрахунок коефіцієнта Фаррара–Глобера, використовуємо формулу глобального критерію:

$$FG = -(n - 1 - (2k + 5)/6) * \ln(\det(R)), \quad (2.2)$$

де, для нас $n = 17$ (2008–2024),

$k = 5$ (X_1 – X_5),

$\det(R)$ – визначник кореляційної матриці.

Обчислюємо допоміжний множник

$$(2k + 5)/6 = (2*5 + 5)/6 = 15/6 = 2,5$$

$$n - 1 - (2k + 5)/6 = 16 - 2,5 = 13,5$$

Визначник кореляційної матриці ($\det(R)$) для нашої матриці:

$$\det(R) = 0,2666$$

$$\ln(0,2666) = -1,322$$

$$FG = -13,5 * (-1,322) = 17,85$$

Ступені вільності для перевірки:

$$df = k(k - 1)/2 = 5*4/2 = 10$$

Оскільки $FG = 17,85$ є меншим за критичне значення хи-квадрат для $df = 10$ на рівні значущості 0,05 близько 18,31, підстав стверджувати про критичну мультиколінеарність немає. Отже, за допомогою MS Excel продовжимо регресійний аналіз. Отримаємо наступну модель:

$$Y = -216698106,4 - 78009939,39X_1 - 164038158,4X_2 - 4253,8837X_3 + 321639,6753X_4 + 6201826,547X_5$$

$X_1 = -78\,009\,939,39$. Оскільки X_1 у нас бінарна змінна, її коефіцієнт означає структурний ефект переходу від бюджетного фінансування до фінансування за рахунок власних коштів ПФУ. Негативний знак показує, що за інших рівних умов при $X_1=1$ прогнозовані видатки нижчі приблизно на 78,0 млрд грн порівняно з режимом $X_1=0$. Економічно це досить закономірно, адже бюджетний канал зазвичай асоціюється з масштабнішими програмами й покриттям важчих зобов'язань, тоді як внутрішні ресурси ПФУ мають більш обмежену місткість і чутливіші до внескової бази.

$X_2 = -164\,038\,158,4$, отже підвищення ставки військового збору відбувається у періоди, коли держава прагне наростити доходи бюджету і паралельно стримувати або перепрофільовувати видатки, або коли частина навантаження покривається іншими бюджетними механізмами, що змінює структуру фінансування. У межах нашої моделі +1 процентний пункт військового збору асоціюється зі зменшенням Y на 164,0 млрд грн за незмінності інших факторів, що сигналізує – змінна може працювати як маркер зміни бюджетної архітектури, а не пряме джерело видатків.

$X_3 = -4\,253,8837$ збільшення кредитування держбюджету на 1 млн грн пов'язане зі зниженням Y приблизно на 4 254 тис. грн. Коли активніше кредитування використовується для покриття інших пріоритетних потреб або згладження дефіцитів, і це супроводжується більш жорстким управлінням певними видатковими статтями; альтернативно, як прояв специфіки саме нашого ряду даних (воєнні роки, від'ємні значення кредитування тощо), тобто змінна може відображати не ресурс, а фазу бюджетного циклу.

$X_4 = 321\,639,6753$ – підвищення облікової ставки НБУ на 1 п.п. асоціюється зі збільшенням Y на 321 640 тис. грн. Жорсткіша монетарна політика часто супроводжує періоди високої інфляції та бюджетної напруги, коли соціальні видатки (у т.ч. пенсійні зобов'язання) мають тенденцію зростати через потребу індексацій і підтримання реальної вартості виплат.

$X_5 = 6\,201\,826,547$ Зростання індексу відкритості економіки на 1 пункт пов'язане зі збільшенням видатків на 6 201 827 тис. грн. Економічно це можна пояснити через канал зовнішньої спроможності, вища відкритість означає кращу інтеграцію у зовнішні ринки й потенційно більшу здатність держави підтримувати фінансування зобов'язань (через експортні надходження, доступ до зовнішніх ресурсів, макрофінансову підтримку), що створює ширший фінансовий коридор для виконання соціальних гарантій.

Отже, змістовно побудована модель показує, що на рівень військових пенсійних видатків найбільше впливають структурні та фіскальні змінні (джерело фінансування та ставка військового збору), тоді як монетарний і зовнішньоекономічний контури дають позитивний внесок через макрофінансові умови. Перевіримо модель на адекватність, надійність та статистичну значущість.

Regression Statistics								
Multiple R	0,83							
R Square	0,69							
Adjusted R Square	0,55							
Standard Error	43629033							
Observations	17							
ANOVA								
	df	SS	MS	F	Significance F			
Regression	5	4,74E+16	9,49E+15	4,98	0,01			
Residual	11	2,09E+16	1,9E+15					
Total	16	6,84E+16						
Coefficients								
	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	-2,2E+08	2,19E+08	-0,99163	0,34269	-7E+08	2,64E+08	-7E+08	2,64E+08
X1	-7,8E+07	29504544	-2,644	0,02283	-1,4E+08	-1,3E+07	-1,4E+08	-1,3E+07
X2	-1,6E+08	1,28E+09	-0,12812	0,900366	-3E+09	2,65E+09	-3E+09	2,65E+09
X3	-4253,88	3596,629	-1,18274	0,261845	-12170	3662,244	-12170	3662,244
X4	321639,7	2366646	0,135905	0,894351	-4887314	5530593	-4887314	5530593
X5	6201827	4360799	1,422176	0,182706	-3396228	15799882	-3396228	15799882

Рис.2.3. Показники статистичної значущості моделі

Насамперед оцінюємо загальну силу зв'язку та пояснювальну здатність моделі. Значення $R = 0,83$ говорить про високий рівень лінійної асоціації між фактичними значеннями Y та їх прогнозними значеннями, отриманими з регресії. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,69$ означає, що 69% варіації видатків на військові пенсії у вибірці 2008–2024 рр. пояснюється включеними факторами X_1 – X_5 . З урахуванням малої кількості спостережень $n = 17$ і п'яти регресорів $k = 5$ більш показовим є скоригований $R^2 = 0,55$, після корегування за кількість пояснювальних змінних модель все одно зберігає помірно-високу пояснювальну здатність 55% поясненої дисперсії, що є прийнятним рівнем для соціально-економічних даних з воєнними структурними зламами. Стандартна помилка регресії становить 43 629 032,74, тобто середній розмір похибки прогнозу в одиницях Y (тис. грн) є значним, це узгоджується з високою волатильністю військових видатків у період війни та різкою зміною масштабів фінансування у 2020–2024 рр.

Далі перевіряємо адекватність моделі як цілого через F -критерій Фішера, наше розрахункове значення $F = 4,98$ при $df_1 = 5$ (кількість факторів) і $df_2 = 11$ ($n - k - 1 = 17 - 5 - 1$) необхідно порівняти з табличним критичним значенням $F_{кр}$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$ – $F_{кр}(0,05) = 3,20$. Оскільки $4,98 > 3,20$, нульова гіпотеза про статистичну незначущість моделі відхиляється, отже модель у цілому є статистично значущою.

Після цього оцінюємо надійність (статистичну значущість) окремих коефіцієнтів за t -критерієм Стьюдента. Критичне табличне значення $t_{кр}$ при $df = 11$ і двосторонній перевірці на $\alpha = 0,05$ становить приблизно 2,201. Порівнюємо модулі t -статистик з $t_{кр}$. Для X_1 отримано $t = -2,644$, а $p\text{-value} = 0,0228$; отже $|t| > 2,201$ і $p < 0,05$, змінна X_1 є статистично значущою. Фактор «джерело фінансування» (0 – держбюджет, 1 – власні кошти ПФУ) справді пояснює відмінності у масштабі видатків Y – перехід до фінансування власними коштами асоціюється зі зниженням Y приблизно на 78 009 939,39 тис. грн за інших незмінних умов, а 95% довірчий інтервал для коефіцієнта X_1 від -142 949 003,7 до -13 070 875,1 не перетинає нуль, що додатково підтверджує стійкість ефекту.

Натомість для X_2 (військовий збір), X_3 (кредитування бюджету), X_4 (облікова ставка), X_5 (індекс відкритості) модулі t -статистик істотно нижчі за $t_{кр}$, відповідно

0,128; 1,183; 0,136; 1,422. Їх p -value значно перевищують 0,05, а довірчі інтервали містять нуль. Тобто, в даній вибірці та в такій специфікації модель не дає статистично надійних підстав стверджувати про їхній окремий чистий вплив на Y . Найімовірніші причини – мала кількість спостережень, структурні злами (2014, 2020, 2022).

Щодо практичної надійності прогнозування, модель можна вважати прийнятною для сценарного аналізу, оскільки:

- загальна значущість підтверджена,
- пояснювальна сила після корекції залишається суттєвою.

Загалом отримані статистики дозволяють визнати модель адекватною на рівні вибірки та придатною для аналітичної інтерпретації.

За допомогою «Аркушу прогнозу» здійснимо прогнозування обсягів фінансування військового пенсійного забезпечення в Україні на найближчі 3 роки на Рис.2.4:

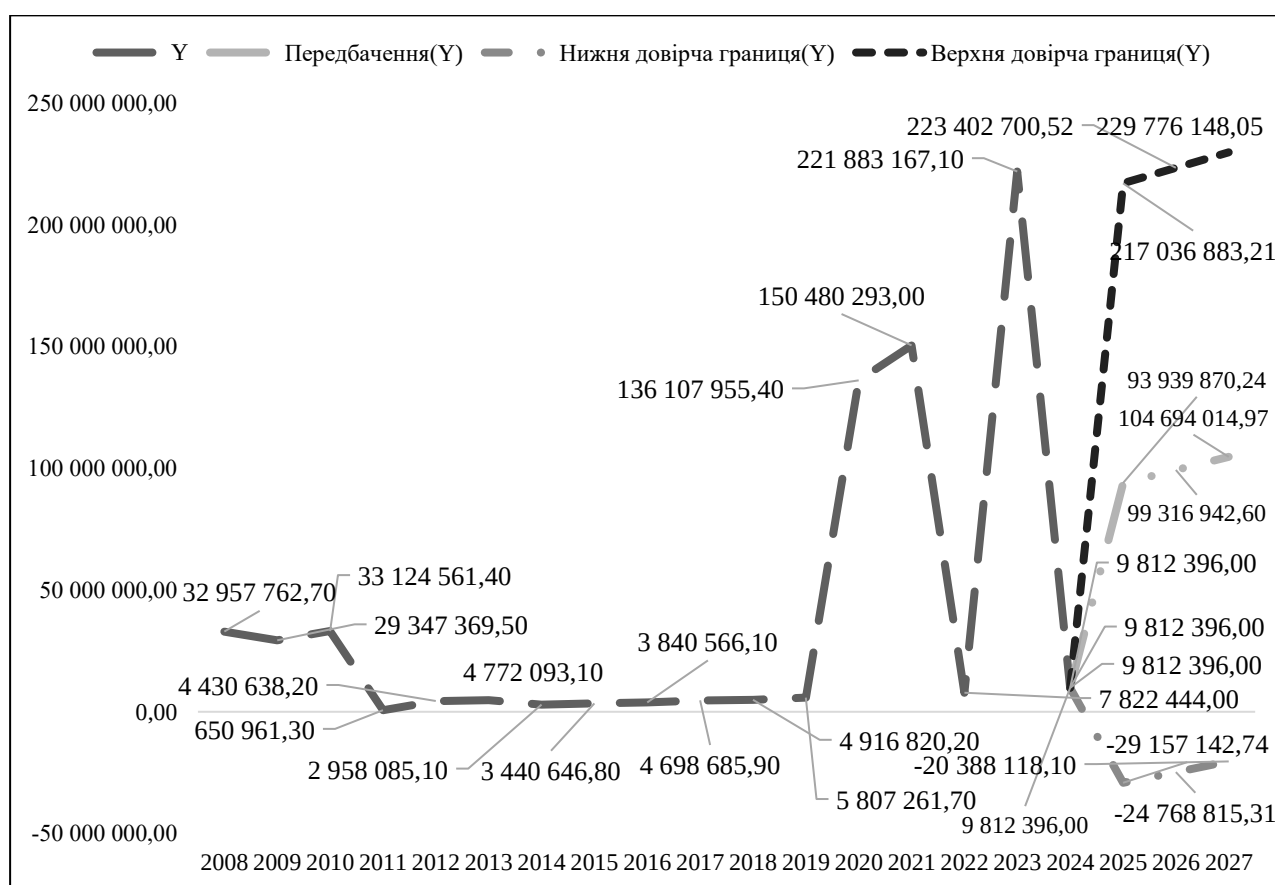

Рис.2.4. Прогноз пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні на 2025- 2027 р.р., тис грн.

Прогноз, отриманий за допомогою лінійної функції FORECAST, ґрунтується на екстраполяції історичної динаміки показника видатків на пенсійне забезпечення військовослужбовців за 2008–2024 роки та формує точкові оцінки на 2025–2027 роки разом із межами прогнозного інтервалу. Відповідно до розрахунків, точковий прогноз демонструє зростання 93 939 870,24 тис. грн у 2025 році, 99 316 942,60 тис. грн у 2026 році та 104 694 014,97 тис. грн у 2027 році. Тобто, модель припускає поступове нарощення фінансування в середньостроковій перспективі, із середньорічним приростом приблизно 5–6 млрд у тис. грн-вимірі.

Верхня межа прогнозного інтервалу, навпаки, залишається на рівнях, близьких до пікових значень періоду, і становить 217 036 883,21 тис. грн у 2025 році, 223 402 700,52 тис. грн у 2026 році та 229 776 148,05 тис. грн у 2027 році. Прогнозний інтервал охоплює широкий спектр можливих траєкторій, у тому числі відновлення фінансування до масштабів пікових воєнних років. Отже, лінійний прогноз є корисним як первинна кількісна оцінка тенденції, однак його інтерпретація має враховувати наявність структурних змін у даних. Для підвищення достовірності прогнозування доцільно застосовувати моделі з урахуванням режимів фінансування, фіктивних змінних воєнних періодів або факторного підходу, що дозволить звужити інтервали та забезпечити економічно змістовні оцінки.

Виконаний аналіз дозволяє сформулювати цілісний висновок про те, що у воєнний період пенсійна система України фактично функціонує як двоконтурна фінансова конструкція з різною природою ризиків та різною логікою стійкості. Цивільний сегмент ґрунтується на солідарно-страховому механізмі, де базовим ресурсом виступає ЄСВ, а трансферти державного бюджету виконують роль стабілізатора дефіцитів і фінансування окремих програм. Військовий сегмент має бюджетну природу: ключовим джерелом забезпечення є державний бюджет, а роль Пенсійного фонду полягає переважно в адмініструванні, нарахуванні та доведенні коштів до отримувачів. У результаті в умовах війни пенсійна система перестає бути суто соціальним інститутом перерозподілу і стає елементом фінансової архітектури державної стійкості, де бюджетні рішення набувають системоутворюючого значення.

Ми бачимо, зміщенні функції державного бюджету від допоміжного джерела підтримки солідарної системи до домінантного каналу фінансування військових пенсійних зобов'язань. Дані 2021–2024 років показують, що бюджетні трансферти у структурі доходів ПФУ відносно зменшуються за питомою вагою, однак їх внутрішня структура радикально концентрується на військовому компоненті. Якщо у 2021–2023 роках частка військових виплат у трансфертах становила 86–89%, то у 2024 році вона зросла до 99,4%. Бюджетний ресурс у пенсійному контурі дедалі менше виконує роль загального балансування цивільних виплат і дедалі більше працює як цільовий інструмент виконання оборонно-соціальних гарантій. Отже, формується воєнна пріоритизація пенсійна стабільність забезпечується не універсально, а через концентроване бюджетне підсилення військового сегмента.

Виявлено, що для цивільних пенсій ключовим ризиком є внескова база (зайнятість, фонд оплати праці, дисципліна сплати ЄСВ), тоді як для військових пенсій головним ризиком є фіскальна спроможність держави та ритмічність бюджетного фінансування. Відповідно, це прямо видно у динаміці виконання планів у 2022–2023 роках, коли невизначеність була максимальною, виконання плану за військовими трансфертами знижується до 95,1% та 96,1%, що відображає труднощі прогнозування контингенту отримувачів і обсягу зобов'язань. Натомість у 2024 році виконання майже повертається до довоєнної точності планування. Отже, у воєнний час найбільша проблема не в тому, чи буде ресурс у принципі, а в тому, наскільки точно держава може оцінити майбутній масштаб зобов'язань і синхронізувати фінансування з реальними потребами.

Коефіцієнти видатків демонструють майже повну бюджетну якорність військових пенсій 95,47–96,34% видатків фінансується бюджетним блоком, тоді як солідарна складова становить лише 3,66–4,53%, фактичним платником виступає держава. Це має важливий управлінський наслідок – будь-які зміни у військових пенсіях є передусім питанням бюджетної політики та нормування грошового забезпечення, а не питанням параметрів страхового стажу чи внескової дисципліни.

Спостерігаємо посилення спеціальних компенсаційних і адміністративних ліній як механізмів утримання стійкості. У структурі військового пенсійного фінансування стабільно присутні витрати на доставку і виплату, виконання судових

рішень, а також окремі статті, пов'язані з не виплаченими пенсіями ВПО та відновленням виплат. Війна створює не лише потребу в більших обсягах грошей, а й у складнішій логістиці виплат та юридичному супроводі зобов'язань. Отже, стійкість системи визначається не тільки обсягом бюджетних асигнувань, а й інституційною здатністю адмініструвати виплати у ситуації переміщень, втрати документів, зміни статусів та накопичення судових спорів.

Регресійний аналіз підтвердив, що найбільш статистично надійним фактором у вибірці є саме інституційна змінна джерела фінансування, це узгоджується з попередніми фінансовими висновками: структурний режим фінансування визначає масштаб видатків сильніше, ніж окремі макрофінансові індикатори в короткій та волатильній вибірці. Загальна значущість моделі за F-критерієм і пояснювальна здатність означають, що сукупність факторів адекватно описує значну частину варіації Y, але нестійкість окремих коефіцієнтів і велика стандартна помилка вказують на структурні зміни та неоднорідність ряду. Тобто, побудована нами модель придатна для пояснювального та сценарного аналізу, але потребує обережності у точковому прогнозуванні без урахування воєнних режимів та адміністративних змін.

Узагальнюючи, ключова особливість воєнного часу полягає в тому, що пенсійна система трансформується у механізм довгострокової оборонно-соціальної гарантії. Для цивільних пенсій це означає підвищену залежність від ринку праці та дисципліни внесків із необхідністю бюджетної підтримки як стабілізатора. Для військових пенсій це означає майже повну бюджетну природу фінансування, концентрацію трансфертів на оборонному сегменті та зростання ролі адміністративно-компенсаційних механізмів. Вони формують практичні орієнтири подальшого розвитку – підсилення прозорості й прогнозованості бюджетних трансфертів для військового сегмента, збереження внескової спроможності для цивільного сегмента та інституційне забезпечення безперервності виплат як критичної складової соціальної стійкості держави в умовах війни.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

3.1. Стратегії модернізації та інтеграції системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні в контексті європейських стандартів

Модернізація військового пенсійного забезпечення України має відбуватися з урахуванням європейських підходів, тому що сучасні виклики та інтеграція в європейський простір вимагають адаптації національної моделі до кращих міжнародних практик. За умов триваючої війни посилюється потреба забезпечити солдатам і їхнім родинам стабільний соціальний захист, що відповідає європейським стандартам у галузі пенсій.

В Європі базові принципи пенсійного забезпечення закріплено на конституційному чи законодавчому рівні, передбачено єдині правила визначення права на виплати та чітку відповідність соціальним стандартам (забезпечення адекватного рівня життя, спроможності до індексації тощо). В Україні поки відсутній єдиний законотворчий комплекс, що розглядає військові пенсії як складову єдиного пенсійного простору. Основою залишається Закон № 2262-ХІІ від 1992 р., до якого роками вносилися численні зміни [21]. Нові ініціативи 2024–2025 рр. поступово наближають положення до сучасних практик (запроваджено гнучкіший підхід до обчислення бази пенсії та розширено індексацію), та всеодно зберігається фрагментарність норм. Правовий орієнтир Європи – комплексне законодавче регулювання із прозорим підґрунтям – нині покриває лиш частину функцій української системи, а існує розрив у впровадженні єдиних стандартів і в повноті охоплення нормами нових викликів.

Ще одним критерієм є принципи розрахунку та індексації виплат. В європейських країнах військові пенсії часто розраховуються на основі стажу та заробітку (або грошового забезпечення) з врахуванням пропорційності внесків. При цьому поширена практика регулярного перегляду розмірів пенсій з

урахуванням інфляції та зростання середніх показників заробітної плати, що зберігає купівельну спроможність виплат. В Україні формула встановлювалася з урахуванням вислуги років та грошового забезпечення за певними коефіцієнтами (напр., офіцери–100%, солдати–до 70% від окладу). Нещодавні нововведення дозволили додатково враховувати нагороди та спеціальні підвищення до окладу при розрахунку пенсії. Індексування ж відтепер прив'язано не тільки до інфляції, але й до загального рівня соціально-економічного розвитку країни. Попри ці кроки, розрив полягає в тому, що ще не всі особливі випадки охоплено оновленими правилами (наприклад, низка спеціальних виплат зачислюється окремо від базової пенсії) і що обрахунок загалом залишається доволі складним. З іншого боку, запроваджена в Україні комбінована індексація загалом узгоджується з європейською практикою забезпечення стабільності виплат, але потребує чіткого алгоритму, адже європейські моделі вимагають прозорості і передбачуваності методу перерахунків.

В європейських державах пенсійним забезпеченням військових зазвичай опікується одна уніфікована інстанція (часто у складі спеціалізованих відомств чи незалежних фондів), де чітко розділені функції накопичення внесків, нарахування та виплат. Адміністративні процеси активно цифровізуються – доступні онлайн-сервіси з подання заяв, перевірки статусу призначення пенсії тощо. В Україні функції розподілені між Міністерством оборони (в частині визначення окладу і стажу) та Пенсійним фондом (органом, що фактично призначає й виплачує пенсії). У нас впроваджено деякі електронні сервіси (наприклад, електронний кабінет пенсіонера в ПФУ), система досі відчутно залежить від людського фактору в обчисленнях і потребує узгодження інформації між відомствами.

Принцип справедливості в пенсійній сфері вважається надзвичайно важливим. У країнах Європи рівні соціальні гарантії повинні надаватися всім ветеранам незалежно від роду військової служби або обставин звільнення, а члени сімей загиблих звичайно мають право на визначений законодавством відсоток від пенсії загиблого. Українська практика містить приклади невідповідності таких принципів. Виявлено розбіжності між нормами пенсійного забезпечення для військовослужбовців і підрозділів внутрішніх справ, деякі пільги для сімей

загиблих поліцейських (або умов призначення соціальних пенсій) відрізняються від військових. Наприклад, спроби зрівняти умови отримання пенсії для батьків і дружин військових та поліцейських залишаються на стадії законодавчих доопрацювань [31]. Тому ключовим розривом тут є нерівність у соціальних гарантіях різних категорій службовців – що прямо суперечить «рівному доступу» та «солідарним принципам», притаманним європейським підходам. Частково початковий крок до вирішення цієї проблеми вже зроблено (для сімей загиблих військових вводяться спеціальні пенсії), але необхідне поглиблене узгодження норм для всіх постраждалих категорій.

Таблиця 3.1

Компаративний аналіз української системи та європейських стандартів
пенсійного забезпечення військовослужбовців

Напрямок	Європейський орієнтир	Поточний стан в Україні	Характер розриву	Оцінка можливості
Правова база та гарантії	Системний правовий фундамент пенсійних прав (конституції, єдині закони, чіткі гарантії)	Наявність спеціального закону 1992 р. з численними змінами; фрагментарність регулювання (різні постанови, відмінності законів тощо)	Розгалужені й суперечливі нормативи; відсутність єдиної комплексної реформи; пункти щодо прав пенсіонерів не завжди узгоджені між собою.	Законодавче оновлення можливе, але потребує експертизи та пріоритетності у законодавчому процесі
Критерії та процедура призначення	Чіткі вимоги щодо стажу, віку, особливі пільги для військових; уніфікація процедур із цивільними	Пенсія призначається за нормами Закону 2262-ХІІ: за вислугу або інвалідність; додаткові виплати в умовах війни; окремі процедури	Відмінність у критеріях віку/стажу для окремих категорій; додаткові виплати введено локально, без узагальнення системи.	Уніфікація віку та стажу для військових можлива змінами до законів; адаптацію доплат треба планувати послідовно
Метод розрахунку та індексації	Формули, прив'язані до заробітку й/або середніх показників; індексація по інфляції та росту ЗП	Розрахунок: сума окладу та надбавок × вислуга (у %); індексація за новими правилами (інфляція + соц.-екон. розвиток)	В попередній формулі були обмежені фактори; нова індексація наближається до європейської практики, але потребує чіткого механізму	Формулу оновлено – складові обліку розширено; подальша адаптація вимагає прозорішого порядку перерахунків та закріплення його законодавчо

Продовження табл. 3.1

Складники виплат	Окремі надбавки за вислугу, бойові дії, сімейні обставини; чітке визначення спеціальних пенсій	Є базова пенсія, надбавки за звання, вислугу, бойові дії тощо; виплати для родин загиблих (соц. пенсія)	В Європі структуровані надбавки мають прозорий перелік; в Україні перелік надбавок великий, деякі – тимчасові (наприклад, бойові). Родини загиблих мають право, але розміри часто критично малі.	Реалізовано частину доплат; можливе підвищення соціальних пенсій для сімей та законодавче врегулювання їх розмірів
Прозорість і цифровізація	Е-уряд, автоматизація процесів, публічні дані про виплати, зрозумілий порядок подачі заяв	Існує електронний кабінет, інформування через сайт ПФУ; спілкування через пошту чи особисто для подачі документів	Обмежена інтеграція даних між Міноборони та ПФУ, рішення про призначення можуть ухвалюватись не завжди автоматизовано; відсутній єдиний реєстр пенсіонерів-військових.	Посилення ІТ-інфраструктури є реальним (планується електронна пенсійна картка), але потребує ресурсів; збільшити відкритість даних можна адміністративним і рішеннями
Інституційна структура	Чіткий розподіл функцій між відомствами; координація з соціальними службами та ветеранами	Поділ функцій: Міноборони готує довідки про стаж, ПФУ призначає пенсії; воєнки керуються спецзаконодавством (внутрішнє військо, ОВК)	Відсутня спільна координація на державному рівні стратегій пенсійного забезпечення; існують розрізнені робочі групи, але вони не об'єднують інституційно всі питання.	Організація міжвідомчої роботи можлива (створення робочих груп за участю Міноборони, Мінфіну та ПФУ); принципова основа вже є, залишилось систематизувати функції
Принципи соціальної справедливості	Рівність умов для аналогічних військових категорій, адекватні виплати сім'ям загиблих та ветеранам	Соціальні пенсії для родин загиблих є, але менш визначені; різниця в підходах до пенсії поліцейських та військових виявлена	Фактична дискримінація за походженням служби (внутрішні війська проти ЗСУ тощо); недостатній рівень допомоги родинам загиблих (низький розмір пенсій)	Окремі кроки зроблено (введено соціальні пенсії, підвищення для учасників бойових дій); вирівняти підходи можна законодавчо

Джерело: складено автором на основі [18; 21-22; 32-40]

Після аналізу порівняння виявляється, що найбільш відчутні розбіжності стосуються правового регулювання та гарантованого рівня виплат. В європейських стандартах акцент робиться на узгодженій законодавчій базі та системному підході до соціальних виплат, українська модель залишає поле для фрагментарності та інтерпретацій. Чимало ідей із зарубіжної практики вже почали впроваджуватися, наприклад, розширення критеріїв нарахування пенсій (врахування нагород) або вдосконалена формула індексації. Їх потрібно посилити та закріпити. Також очевидно, що в Україні треба сконцентрувати зусилля на узгодженні правил призначення між різними силовими відомствами і на підвищенні соціальних виплат для осіб із підвищеними потребами (військові ветерани й їхні сім'ї).

На основі виявлених розривів варто виокремити ті напрями змін, які відповідають пріоритетам і реаліям воєнного часу. Складні чи вартісні проекти, наприклад радикальна реструктуризація моделі фінансування або створення нового окремого фонду пенсій для військових, поки слід відкласти. Замість цього доцільно зосередитися на практичних кроках:

- відрегулювати нормативну базу;
- оптимізувати наявні формули;
- посилити соціальну підтримку;
- вдосконалити адміністрування;
- поступово впровадити цифрові сервіси.

Короткострокові заходи повинні забезпечити негайний ефект і розвантажити поточні проблеми (наприклад, законодавчі виправлення, поліпшення комунікації з одержувачами), середньострокові – закріпити зміни і підготувати ґрунт для довгострокових реформ (наприклад, цифрова платформа, єдиний реєстр).

Кожен із вищенаведених напрямів є важливим, але різняться за пріоритетом і строками. Нормативно-правове удосконалення та адміністративне спрощення – першочергові кроки. В умовах воєнного стану парламентарі мають провести ревізію законодавства з метою усунення суперечностей (наприклад, розбіжностей щодо віку та умов призначення пенсій у різних категоріях).

Ми вбачаємо наступні напрями модернізації На Рис. 3.1.

Рис. 3.1. Напрями модернізації системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в умовах воєнного стану

У короткій перспективі виправлення норм (зміни до закону та постанов) дозволить усунути більшість суттєвих дисбалансів. Одночасно спрощення процедури (замість десятка довідок досить мінімізованого пакету з автоматизованим отриманням даних від МО) забезпечить швидше оформлення виплат. Соціальні гарантії також потребують уваги, в першу чергу – це підвищення підтримки родин загиблих та поранених. Вважаємо що цей напрям критично

важливий задля справедливості й моральної підтримки воюючих, тому сукупно витрати на відповідні виплати слід нарощувати за пріоритетними бюджетними програмами.

Оптимізація розрахунків та цифровізація - середньострокові завдання. До кінця року слід закріпити оновлені формули обчислення та індексації (це дасть змогу не ухвалювати рішення постійно через підписи чиновників, а діяти за чітким алгоритмом). Паралельно треба розпочати впровадження єдиного інформаційного простору. Наприклад, підготувати платформу для військових пенсіонерів та вести єдиний електронний реєстр. Це допоможе позбутися паперових затримок і опрацювати групові звернення. Цифрові сервіси (особисті кабінети, чат-боти, електронні довідки) слід поступово розгортати як частину модернізації адміністрування пенсій.

Отже, запропоновані напрями утворюють послідовний стратегічний план у короткостроковій перспективі України може оперативно вирішити найбільш явні нормативні і соціальні проблеми, у середньостроковій – систематизувати механізми нарахування і обробки даних, а у довгостроковій – завершити цифрове переведення процедур та підготовку до фінансової стабілізації (після закінчення воєнних дій).

3.2. Перспективні підходи до вдосконалення системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні

Реалізація стратегій модернізації завжди пов'язана з певними ризиками, особливо у складних умовах. Найбільшу загрозу становлять фінансові та безпекові ризики, які фактично екзогенне обмежують усі інші ініціативи. Недостатнє фінансування може цілком заблокувати оновлення складових пенсій, а будь-яке послаблення оборонного бюджету через соціальні виплати матиме суспільні й політичні наслідки.

Основні групи ризиків, що впливають із проведеного аналізу, можна поділити таким чином Табл. 3.2:

Таблиця 3.2

Аналіз ризиків упровадження запропонованих напрямів

Група ризиків	Конкретний фактор	Вага фактора	Оцінка впливу (1–5)	Зважена оцінка	Ступінь бар'єрності
Фінансові	Обмеженість бюджетного фінансування модернізації (пріоритет оборони над соц. витратами)	5	5	25	Критичний
Правові	Невизначеність та затримки у внесенні законодавчих змін (конфлікт пріоритетів у парламенті)	4	4	16	Стримувальний
Інституційні	Слабка координація між відомствами (МО, ПФУ, Мінсоцполітики)	4	3	12	Стримувальний
Управлінські	Низький пріоритет реформи пенсій для військових у військовому керівництві	4	4	16	Стримувальний
Соціальні	Високі очікування ветеранів та їхніх родин щодо негайного покращення	3	3	9	Керований
Інформаційні	Нестача ефективної комунікації реформи (міфологізація, непорозуміння у суспільстві)	2	3	6	Керований
Безпекові	Тривалість і ескалація бойових дій (нестабільність ситуації, більші пріоритети оборони)	5	5	25	Критичний

Джерело: складено автором самостійно на основі узагальнення

Військовий стан є важливим контекстом – якщо бої триватимуть, це автоматично утруднить і масштабні реформи, і виділення ресурсів поза надзвичайно необхідні витрати на безпеку. Під ці ризики підпадає група управлінських чинників, навіть при наявності фінансування без політичної волі реалізувати зміни реформи зрушаться лише незначно.

З боку правових та інституційних ризиків можна виділити значний потенціал затримок. Зміни до законів часто вимагають часу і політичного компромісу. Умови воєнного часу можуть подовжувати процедури ухвалення законів, спрямованих не на оборону. При цьому скомунікованість різних міністерств – невелика, і це гальмує розробку гармонізованих рішень. Вони мають стримувальний ефект, вони знижують швидкість реформ, але теоретично не згортають їх остаточно, якщо знайти політичну підтримку. Соціальні та інформаційні ризики менші за бар'єрністю, оскільки належать до сфер керованих через діалог з ветеранською спільнотою та ефективну роз'яснювальну роботу можна пом'якшити невдоволення і попередити поширення неправдивих очікувань.

Отже, із сукупності ризиків вирізняються ті, що мають системний характер (фінансовий дефіцит, тривалість війни) і ті, що більше залежать від управлінських рішень (координація, пріоритети в уряді). Критичними є неадекватне фінансування та невизначеність бойових дій – без їх часткової нейтралізації реальні зміни можуть значно пригальмуватися. Меншою мірою стримує (але досі впливовою є) блокування через правові колізії та неврегульованість процедур. Соціальні очікування – серйозні, але їх можна частково «вивчити» шляхом пілотних програм та інформаційних кампаній.

Для мінімізації негативного впливу виявлених ризиків необхідно напрацювати конкретні заходи реагування (рис. 3.2). Для фінансових ризиків запропоновано ті кроки, які дозволяють знизити потребу у додатковому фінансуванні або знайти нові джерела, не беручи гроші з інших соціальних пріоритетів. Зміна процедур державних закупівель і розширення міжнародної співпраці вже дають приклади таких можливостей. Для безпекових ризиків критично зберегти гнучкість і мати варіанти про запас наприклад, передбачити в Законі поетапне набуття чинності частинами модифікацій залежно від завершення активної фази бойових дій.

Правові заходи передбачають поступове просування законопроектів із задіянням альтернативних процедур, це знизить вплив парламентських проволочок. Управлінські механізми = це чітка розстановка відповідальних і звітність. Впровадження практики регулярної звітності про хід підготовки проектів

документів сприятиме пріоритетам реформи. Інституційне посилення (міжвідомчі групи) вирішує проблему зігнаності зусиль. Для прикладу, якщо внесення змін до кількох законів пов'язане, така група допоможе уникнути неузгоджених правок.

Таблиця 3.3

Пропоновані механізми нівелювання ризиків для формування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні

Ризик або група ризиків	Механізм нівелювання	Рівень реалізації	Очікуваний ефект
Фінансові ризики	Оптимізувати бюджетну структуру: спрямувати зекономлені кошти (від перегляду держзакупівель в обороні) на підвищення соціальних виплат; шукати міжнародну підтримку (кредити/гранти на соцсектор).	Законодавчий/бюджетний	Забезпечення додаткового фінансування для ключових соціальних статей без критичного зриву оборонного бюджету.
Безпекові ризики	Враховувати військову ситуацію у графіку реформ; планувати мобільні резерви (наприклад, відкладені закони приводити до дії поетапно) та створювати аварійні фонди на випадок ескалації.	Адміністративний/стратегічний	Гнучкість реалізації реформи за змін воєнної ситуації; уникнення зриву планів у разі непередбачених обставин.
Правові ризики	Паралельно готувати резервні законопроекти (альтернативні формулювання), організовувати публічні обговорення напрацювань; використовувати процедуру невідкладного розгляду у Верховній Раді (за потреби).	Законодавчий	Прискорення прийняття важливих змін, зниження ймовірності їх відхилення через попередній консенсус.
Інституційні ризики	Створити міжвідомчу робочу групу з регулярними звітами (щомісяця) та конкретними термінами ухвалення рішень; делегувати цю групу відповідальному віце-прем'єру.	Адміністративний/координаційний	Підвищення злагодженості дій між міністерствами, своєчасне вирішення наявних суперечностей.
Управлінські ризики	Забезпечити політичну підтримку з боку керівництва держави (інформувати Президента/КМ про значущість реформи); призначити відповідальних за виконання (кількість і строки) кожного завдання.	Адміністративний/управлінський	Підвищення мотивації чиновників, чіткість відповідальності; зниження ймовірності, що пенсійні питання загубляться серед інших завдань.
Соціальні та інформаційні	Запуск відкритої комунікаційної кампанії (роз'яснювальні буклети, брифінги, гаряча лінія) щодо реформ; залучення організацій ветеранів до обговорень (зворотний зв'язок від одержувачів).	Комунікаційний/соціальний	Зменшення нерозуміння змін, підвищення довіри військових та їхніх родин, своєчасне виявлення проблем на ранніх стадіях.
Технічні/інформаційні	Поступове нарощування ІТ-інфраструктури (поетапне впровадження програмних модулів); навчання персоналу; створення резервних копій і захист даних (для стійкості системи).	Технічний/адміністративний	Зменшення ризику простоїв через технологічні збої, готовність до подальшого масштабування цифрових систем.

Джерело: авторська розробка

Нарешті, для соціальних ризиків ключовими кроками будуть комунікаційні. Чітка роз'яснювальна робота і налагодження діалогу з одержувачами знизять імовірність конфліктних ситуацій (суперечливі очікування ветеранів тощо). Наприклад, публікація плану реформи на офіційних порталах і створення контакт-центру дозволить своєчасно реагувати на хвилю протестів або дезінформацію. Для технічних (технологічних) ризиків заплановано резервні ресурси і поступове розгортання ІТ-проектів.

Комплекс запропонованих механізмів розрахований на те, щоб максимально знизити ймовірність критичних зривів та пришвидшити адаптацію заходів навіть в умовах обмежень. Кожен механізм відповідає конкретному типу ризику і відповідає логіці раціонального управління, від закріплення фінансів до комунікації та цифрових гарантій.

Для оцінки результативності реформи слід визначити ключові індикатори і ввести регулярний моніторинг. Серед важливих показників – відсоток військових пенсіонерів, що отримали належні виплати за новими правилами, середній час оформлення пенсії, динаміка зростання надбавок і індексації, а також рівень задоволеності одержувачів (наприклад, за результатами опитувань). Механізми контролю включають щоквартальні звіти робочої групи до уряду та парламенту з детальним аналізом виконання етапів плану. Пропонується запровадити незалежний аудит (наприклад, Рахунковою палатою) ефективності витрачання бюджетних коштів на військові пенсії. У разі виявлення відхилень чи недовиконання цілей повинна спрацювати коригувальна процедура: адаптація нормативів (оновлення законодавства) або зміна фінансового забезпечення.

Отже, аналіз показав, що найвідчутнішими розривами між українською системою пенсійного забезпечення військових і європейськими практиками є недостатня системність та прозорість регулювання, а також явна нерівність у соціальних гарантіях для різних категорій військовослужбовців. Україна вже частково скорегувала підходи, прийняті нові норми законодавства 2024–2025 рр. наближують індексацію та базу розрахунку виплат до міжнародних стандартів, але потребують подальшого закріплення й узгодження. Суттєвим виявилось й те, що

деякі європейські і міжнародні орієнтири (наприклад, єдина формула обчислення пенсії та гарантований перелік доплат) потребують адаптації з урахуванням надзвичайних умов воєнного стану в Україні.

Серед запропонованих напрямів модернізації доцільні ті, що не вимагають значних ресурсів або протягом війни не знижують оборонний потенціал. Це передусім нормативні заходи (вирівнювання законодавчих норм, закріплення індексації), удосконалення соціальних допомог (додаткові виплати для родин загиблих, поранених) та організаційні зміни (межведомча координація, спрощення процедур). Деталізована дорожня карта показана в додатку А. Кроки можна реалізувати відносно швидко, і вони одразу знімають головні дисбаланси. Менш витратними у середньостроковій перспективі є цифровізація (яка підвищує ефективність і прозорість) та автоматизація перерахунків. Надмірно амбітні проекти (наприклад, створення окремої накопичувальної системи) наразі не є пріоритетними.

Найсерйознішими ризиками виявилися ті, що мають найвищі вагу і вплив – зокрема військовий стан і бюджетні обмеження. Залежать від органів влади і здатності країни мобілізувати ресурси, тому критично важливо забезпечити гнучкість планування та окреслити обхідні стратегії для ключових реформ. За рахунок заходів нівелювання, розроблених для кожного типу ризику, створюються передумови реалізації запропонованих стратегій. Прикладом є виділення резервів на соціальні виплати паралельно з залученням міжнародної допомоги або проведення реформ нормативно-правовим шляхом поступово, не відкладаючи їх на потім.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1) Система пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні є спеціалізованою підсистемою загальнонаціональної пенсійної моделі, яка поєднує правові, фінансові та адміністративні механізми реалізації соціальних гарантій для осіб з особливим професійним статусом. У сучасних умовах вона виконує не лише соціальну, а й стратегічну безпекову функцію, бо впливає на соціальну стабільність, кадрову стійкість сектору оборони та довіру до держави.

2) Встановлено, що чинна система пенсійного забезпечення військовослужбовців характеризується нормативною фрагментарністю, неузгодженістю між спеціальним законодавством і підзаконними актами, складністю процедур призначення та перерахунку пенсій, а також значною залежністю від судової практики. Відповідно, це знижує рівень правової визначеності та ускладнює практичну реалізацію пенсійних прав військовослужбовців і членів їхніх сімей.

3) Дослідженням доведено, що пенсійна система України формально побудована як трирівнева, однак фактично основне навантаження несуть солідарний рівень і бюджетне фінансування, тоді як накопичувальний рівень повноцінно не функціонує.

4) Аналіз джерел фінансування показав принципову відмінність між цивільними та військовими пенсіями для цивільних пенсій визначальним чинником виступає внескова база, тоді як для військових пенсій ключову роль відіграють бюджетні трансферти. Виявлено майже повну бюджетну якорність військових пенсій, оскільки 95,47–96,34 % їх видатків покривається бюджетним блоком, а солідарна складова становить лише 3,66–4,53 %.

5) Установлено, що у 2022–2023 роках найбільшою проблемою системи була не відсутність фінансового ресурсу як такого, а складність точного прогнозування контингенту отримувачів та обсягу зобов'язань в умовах війни. У 2024 році простежується підвищення точності бюджетного планування, що свідчить про поступове посилення керованості фінансування військового пенсійного сегмента.

6) Використання регресійного аналізу підтвердило доцільність застосування економіко-математичного інструментарію для оцінки фінансування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців. Як наслідок, це дозволило встановити статистично значущий вплив ключових факторів на зміну обсягів фінансування та підтвердити, що для військового пенсійного сегмента визначальним чинником залишається саме бюджетна компонента.

7) Порівняння української моделі із практикою європейських країн дало змогу дійти висновку, що основними напрямками модернізації мають бути прозорість механізмів перерахунку пенсій, чіткість алгоритмів індексації, уніфікація підходів до обчислення виплат і посилення принципів правової визначеності та соціальної справедливості. Попри окремі позитивні зміни, чинна система ще зберігає надмірну складність і не повністю відповідає стандартам передбачуваності, характерним для європейських моделей.

8) Перспективи вдосконалення системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні пов'язані з формуванням цілісної, фінансово стійкої та технологічно модернізованої моделі, яка поєднуватиме уніфіковане правове регулювання, цифровізацію процедур, захист купівельної спроможності пенсій, підвищення прозорості адміністрування та поступове впровадження елементів накопичувального підходу з жорсткими державними гарантіями. Пропонована модель здатна забезпечити баланс між соціальним захистом військовослужбовців, фінансовою стійкістю держави та довгостроковою обороноздатністю країни.

Отже, система пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні в умовах воєнного стану функціонує як критично важливий елемент соціальної стійкості та оборонної спроможності держави. Перспективи розвитку цієї системи пов'язані з переходом до більш передбачуваної, прозорої та фінансово збалансованої моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Синчак В., Боднар Т. Становлення та розвиток системи пенсійного забезпечення військовослужбовців у публічних фінансах. *Вісник економіки*. 2024. Вип. 4. С. 9–23. DOI: 10.35774/visnyk2024.04.009.
2. Дрозд Л. В. Актуальні питання пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні. *Нове українське право*. 2025. Вип. 5. С. 7–15. DOI: 10.51989/NUL.2025.5.1.
3. Радченко Я. М. Історико-правовий розвиток законодавства про пенсійне забезпечення військовослужбовців. *Право та державне управління*. 2020. No 3. С. 207–211.
4. Умаєв Б. Б. Достатнє матеріальне забезпечення військовослужбовців і працівників Служби безпеки України – гарантія національної безпеки держави. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 514–518. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.89>.
5. Стецьків М. Б. Пенсійне забезпечення військовослужбовців як складова їхнього соціального захисту. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С. 341–343.
6. Бурак В. Я., Бук М. О. Стандарти реалізації права на пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби у рішеннях Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2024. Вип. 85, ч. 2. С. 79–84. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.11>.
7. Зеленко Н., Костючик Б. Пенсійне забезпечення військовослужбовців України: національний та регіональний вимір. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 2 (81). С. 89–95. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.02.
8. Зеленко Н., Зеленко В. Пенсійне забезпечення військовослужбовців у США: уроки для України. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 1 (80). С. 86–91. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01.

9. Ministry of Defence. Armed Forces Pension Scheme 2015: Your Pension Scheme Explained. May 2023. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6596b527614fa2000df3a8ee/20240104_-_AFPS_15_Your_Scheme_Explained.pdf (дата звернення: 20.12.2025).

10. U.S. Department of Defense. Uniformed Services Blended Retirement System (BRS). Military Compensation and Financial Readiness. URL: <https://militarypay.defense.gov/blendedretirement/> (дата звернення: 23.12.2025).

11. Ligaj M., Kubicka J., Mańkowska M. Management of Pension and Disability Expenses and their Share in the Polish Defense Budget. *European Research Studies Journal*. 2021. Vol. XXIV, Special Issue 1. P. 954–974.

12. Положення про Пенсійний фонд України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. № 280 : станом на 29 листоп. 2022 р. URL: <https://pfu.gov.ua/2148251-polozhennya-pro-pensijnyj-fond-ukrayiny/> (дата звернення: 23.12.2025).

13. Діяльність Пенсійного фонду (основні завдання та нормативно-правові засади діяльності органу) : офіц. вебсторінка Пенсійного фонду України від 14 квіт. 2023 р. URL: <https://pfu.gov.ua/1391-diyalnist-pensijnogo-fondu-osnovni/> (дата звернення: 23.12.2025).

14. Місія, бачення та цінності Пенсійного фонду України : офіц. вебсторінка Пенсійного фонду України від 20 груд. 2024 р. URL: <https://pfu.gov.ua/2150987-misiya-bachennya-ta-tsinnosti/> (дата звернення: 23.12.2025).

15. Національний банк України. Пенсійна система України : матеріал «Бази знань» Корпоративного недержавного пенсійного фонду Національного банку України. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiina_systema_ukrainy.html (дата звернення: 23.12.2025).

16. Біла-Тіунова Л. Р. Пенсійна система України та досвід світової практики. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 1. С. 58–61. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.316>.

17. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 23 груд. 2025 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.12.2025).

18. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV : станом на 23 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 23.12.2025).

19. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-XII : станом на 23 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (дата звернення: 23.12.2025).

20. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI : станом на 23 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (дата звернення: 23.12.2025).

21. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII : станом на 23 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12> (дата звернення: 23.12.2025).

22. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII : станом на 23 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 23.12.2025).

23. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 23 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 23.12.2025).

24. Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України : станом на 23 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20> (дата звернення: 23.12.2025).

25. Про порядок перерахунку пенсій особам, звільненим з військової служби : постанова Кабінету Міністрів України : чинна редакція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103-2018-%D0%BF> (дата звернення: 23.12.2025).

26. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV : станом на 01 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 23.12.2025).

27. Нормативна база. Пенсійний фонд України. URL: <https://pfu.gov.ua/diyalnist/zapobigannya-koruptsiyi/normativna-baza/> (дата звернення: 28.12.2025).

28. Нормативно-правові акти. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://social.mil.gov.ua/pensijne-zabezpechennya/pensiyne-zabezpechennya.html> (дата звернення: 28.12.2025).

29. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України. Пенсійний фонд України. URL: <https://pfu.gov.ua/byudzheth/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/> (дата звернення: 28.12.2025).

30. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2025 року № 1152 «Деякі питання бюджету Пенсійного фонду України на 2025 рік». Пенсійний фонд України. URL: <https://pfu.gov.ua/2174403-postanova-kabinetu-ministriv-ukrayiny-vid-17-veresnya-2025-roku-1152-deyaki-pytannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-na-2025-rik/> (дата звернення: 28.12.2025).

31. Пільги та виплати членам сімей загиблих військовослужбовців. Омбудсман України. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/pilgi-ta-viplati-chlenam-simej-zagiblih-vijskovosluzhbovciv> (дата звернення: 09.04.2026).

32. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII : станом на 15.02.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 09.04.2026).

33. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704 : станом на 28.02.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.04.2026).

34. Про затвердження Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”, та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 р. № 393 : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.02.2008 р. № 45 : станом на 22.11.2025 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.04.2026).

35. Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” : Постанова правління Пенсійного фонду України від 30.01.2007 р. № 3-1 : станом на 16.09.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0135-07#Text> (дата звернення: 09.04.2026).

36. Європейська соціальна хартія (переглянута) : міжнародний документ від 03.05.1996 р. : станом на 07.09.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 09.04.2026).

37. Європейський кодекс соціального забезпечення : міжнародний документ від 16.04.1964 р. : станом на 06.11.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329#Text (дата звернення: 09.04.2026).

38. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення : Конвенція МОП від 28.06.1952 р. № 102 : ратифікація від 16.03.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text (дата звернення: 09.04.2026).

39. Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the coordination of social security systems. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/883/oj/eng> (дата звернення: 09.04.2026).

40. European Social Charter (Revised). Council of Europe. Strasbourg, 03.05.1996. URL: <https://rm.coe.int/168007cdce> (дата звернення: 09.04.2026).

ДОДАТКИ

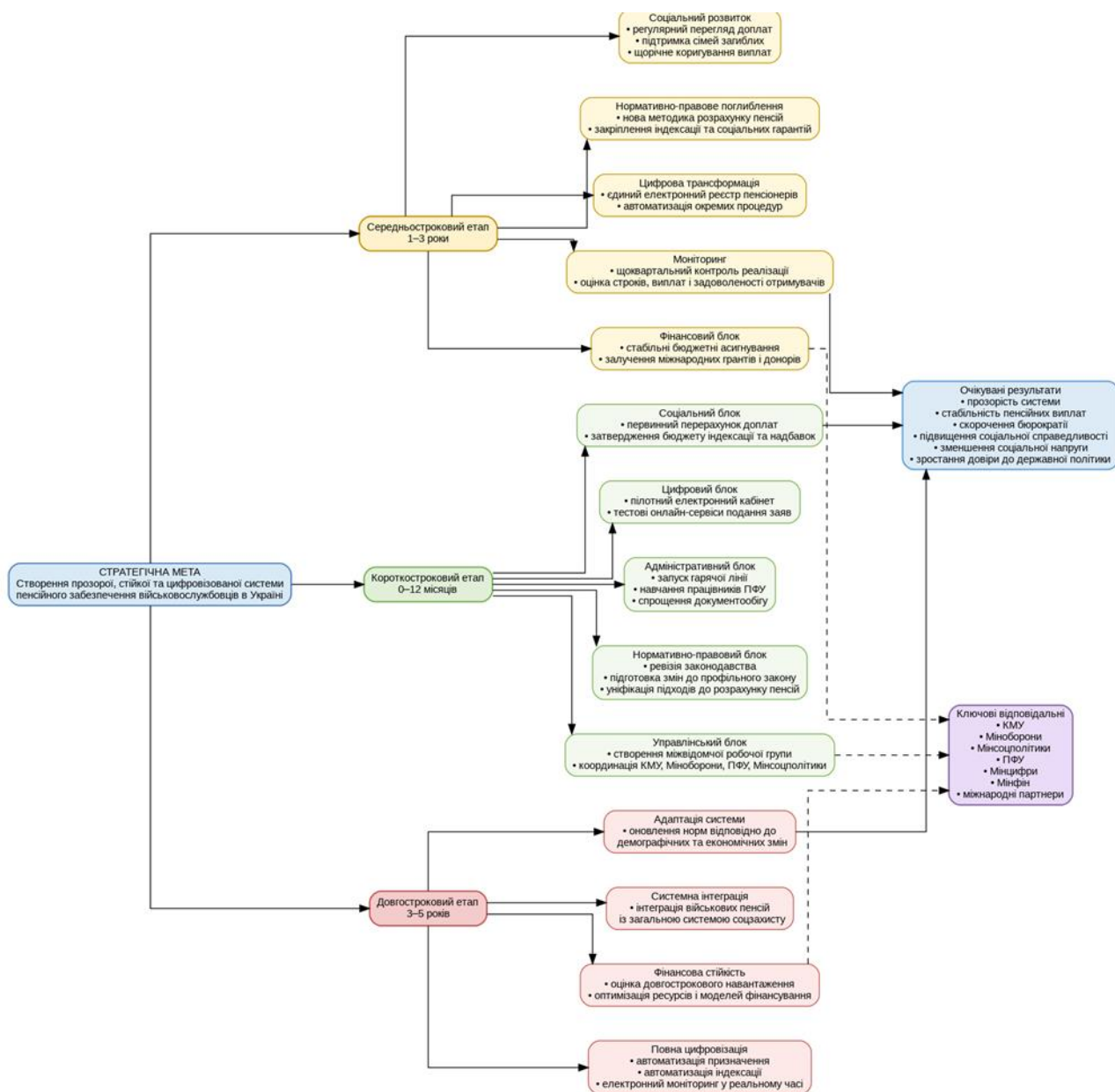

Рис. А.1. Дорожня карта формування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні